

Τυπολογία και κανονική αυθεντία τῶν «πράξεων» καὶ «ἐγγράφων» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως*.

Τὸ παράδειγμα τῆς «Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Πράξεως»

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΜΕΪΧΑΝΕΤΣΙΔΗ**

Εἰσαγωγή

«Τὸ διάφορον τῶν ὑποθέσεων διαφόρους παρασκευάζει καὶ τὰς γραφάς»¹.

Ποιὲς εἶναι οἱ «πράξεις» (acta) καὶ τὰ «ἐγγράφα» (documenta) τοῦ Οἰκου-
μενικοῦ Πατριαρχείου; Ποιὰ εἶναι ἡ τυπολογία τους (typologia actorum et
documentorum), τὰ ἐπιμέρους δομικὰ χαρακτηριστικά τους, ἡ διαδικασία υἱο-
θέτησής τους, ἡ ἱεραρχικὴ ταξινόμηση καὶ κατάταξή τους (hierarchia actorum
et documentorum), ἂν μιὰ τέτοια ταξινόμηση καὶ ἱεραρχία ὑπάρχει καὶ/ἢ ἂν
μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ στὰ πλαίσια τοῦ Ὁρθοδόξου κανονικοῦ δικαίου καὶ τῆς
ἐκκλησιολογίας καὶ ποιὰ ἡ κανονικὴ αυθεντία (auctoritas canonica), ἡ ἰσχὺς, τὸ
κῦρος τῶν «πράξεων» καὶ τῶν «ἐγγράφων» αὐτῶν;

Γενικά, ὑποτίθεται ὅτι ὑφίσταται, ἢ τουλάχιστον ὅτι θὰ μπορούσε *mutatis
mutandis* νὰ σχηματισθεῖ μιὰ κλίμακα βαρύτητας, καὶ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ χα-
ραχθεῖ ἕνα διάγραμμα τῶν διαφορῶν τύπων καὶ μορφῶν τῶν ἐπισημῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν «πράξεων» καὶ «ἐγγράφων» (κειμένων καὶ δηλώσεων), κάτι πού,
ὁμως, δὲν εἶναι οὔτε εὐκολο οὔτε προφανές².

* Σημείωση: Τὸ παρὸν ἀποτελεῖ συντεταγμένη μορφή καὶ ἔκδοση εὐρύτερης ὑπὸ ἐξέλιξη
ἔρευνας καὶ μελέτης, ἡ ὁποία θὰ δημοσιευθεῖ στὸ Δελτίο τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν
«Κυπριακαὶ Σπουδαί».

** Ὁ Βασίλειος Θ. Μεϊχανετσίδης εἶναι Δρ. Θεολογίας μὲ εἰδίκευση στὸ Κανονικὸ Δίκαιο.

1. ΙΩΣΗΦ Α΄ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Σιγίλλιον τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἰωσήφ
(Patriarcha Iosephus tuetur iura monasterii Novae Petrae)», ἐν ΜΙΚΛΟΣΙΧ FR. -MÜLLER J., *Acta
et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*, vol. IV, tom. primus: *Acta et diplomata
monasteriorum et ecclesiarum orientis*, Vindobonae: Carolus Gerold MDCCCLXXI, σελ. 361.

2. Εἰδικῆς μελέτης σχετικὰ μὲ τὶς διαφορῆς ἐκκλησιαστικῆς «πράξεις» καὶ «ἐγγράφα», τὴν

Ἐπάρχουν, ἀσφαλῶς, «πράξεις» (ἀποφάσεις, κείμενα, κ.ἄ.) καί «ἔγγραφα», τὰ ὁποῖα εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας (π.χ. «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις καὶ Τόμοι»), καὶ ἄλλα ἡσσονος βαθμίδος (π.χ. ἀπλές διακηρύξεις, δηλώσεις κ.ἄ.). Τὸ εὖρος τῶν διαθέσιμων ἐργαλείων - ὀργάνων (*instrumenta*), τῶν τύπων καὶ τῶν μορφῶν γιὰ τὴ λήψη ἀποφάσεων ἐξελίχθηκε στὸ διάβα μιᾶς μακρᾶς καὶ σταθερῆς «γραφειοκρατικῆς» ἐμπειρίας, προσαρμόσθηκε στὶς κατὰ καιροὺς ἐπικρατοῦσες συνθήκες καὶ τελικὰ χρησιμοποιοῦντο με σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίσει τὰ καλύτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἀναγκαιότητα ἀποκωδικοποίησης (*decodification*) τῶν «πράξεων», ἀποφάσεων, καὶ «ἐγγράφων», δηλώσεων - διακηρύξεων καὶ ἄλλων κειμένων, τῆς ἐρμηνείας ἀλλὰ καὶ τῆς σημασίας τους γιὰ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὄχι μόνο.

Ὁ ὅρος «πράξεις» (*acta*), «ἔγγραφα» (*documenta*), καὶ δηλώσεις-διακηρύξεις (*statements, pronouncements*) ἀναφέρονται σὲ ὁποιαδήποτε ἀπόφαση, κείμενο, δήλωση ἢ διακήρυξη, προφορικῆ καὶ/ἢ γραπτῆ, ἢ ὁποῖα εἶτε ἔχει κανονιστικὸ χαρακτήρα, εἶτε ἀποσκοπεῖ νὰ διδάξει ἢ νὰ καθοδηγήσει τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας (π.χ. Ἐγκύκλιοι, Πατριαρχικὲς Ἀποδείξεις κ.λπ.).

Ἡ Ὁρθόδοξη κανονιστικὴ καὶ ἐκκλησιολογία, οὔτε στὴν καθολικὴ τῆς διάσταση οὔτε στὴν κατὰ τόπους ἔχει ἀναπτύξει μία σαφῆ τυπολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν «πράξεων» καὶ «ἐγγράφων»³ καὶ τῆς αὐθεντίας τους⁴, οὔτε μία σαφῆ

τυπολογία τους, τὴν κανονικὴ καὶ νομικὴ σημασία τους, δὲν ὑπάρχουν πολλές. Ἐνδεικτικὰ, ἀναφέρω τίς ἐξῆς: DARROUZÈS J., *Le registre synodal du patriarcat byzantin au XIVe siècle: ...Étude paléographique et diplomatique* (Archives de l'Orient Chrétien, 12), Paris: Institut français d'Études byzantines [IFEB], 1971. – Σχετικὰ μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας, βλ. ΤΡΩΪΑΝΟΥ ΣΠ. Ν., *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ (ἱκαντύπωση). Μὲ βιβλιογραφικὲς προσοθῆκες*, Ἀθήναι: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2004 (α' ἔκδοσις Ἀθήναι 1964). – GUILLARD J., «Le procès officiel de Jean l'Italien. Les actes et leurs sous-entendus», ἐν *Travaux et Mémoires* 9 (1985), σελ. 133-74.

3. Σχετικὰ μετὰ τὴν typologia actorum καὶ documentorum τῶν παπικῶν/ποντιφικῶν «πράξεων» (*acta*) καὶ «ἐγγράφων» (*documenta*), βλ. MORRISEY FR. G., *Papal and Curial Pronouncements: Their Canonical Significance in Light of the Code of Canon Law*, 2nd edition revised and updated by Michel THÉRIAULT, Ottawa: Saint Paul University, 1995. – EU. SASTRE SANTOS, «Documentos pontificios», ἐν OTADUY J. - VIANA A. - SEDANO J., (dirs.), *Diccionario General de Derecho Canónico*, vol. III, Pamplona: Thomson Reuters Aranzadi, 2012, σελ. 458-61. Πρὸ βλ. ἐπίσης GROTE H., «Rome's Official Statements: How and What? Towards a Typology of Documents», ἐν *The Ecumenical Review*, vol. 46, Iss. 1 (1994), σελ. 109-17, καὶ ΤΟΥ ἈΥΤΟΥ, *Was verlautbart Rom wie? Eine Dokumentenkunde für die Praxis* (Bensheimer Hefte; H. 76), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.

4. Σχετικὰ μετὰ τὴν κανονικὴ σημασία καὶ αὐθεντία τῶν παπικῶν/ποντιφικῶν «πράξεων»

θεσμική αντίληψη και έκφραση τοῦ ἡ ἐνός ἐκκλησιαστικοῦ “magisterium”⁵ καὶ τῆς αὐθεντίας του (hierarchy of authority)⁶, ἢ τῆς ἱεραρχικῆς κατάταξης τῶν διαφόρων κανόνων δικαίου καὶ τῶν κανονιστικῶν πράξεων (hierarchy of administrative and juridical norms), ἀντίστοιχη καὶ ἀνάλογη αὐτῆς τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ κόσμου⁷.

Μολαταῦτα, ἡ αὐθεντία (auctoritas) τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας⁸, ἀλλὰ καὶ ἡ κανονιστικὴ ἐξουσία (authority) τῆς Ἐκκλησίας, προκύπτουν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, τοὺς δογματικούς Ὅρους καὶ τοὺς Κανόνες τῶν Συνόδων, τὴν Παράδοση καὶ τὸ ἐθιμικὸ δίκαιο, τὰ γραπτὰ καὶ τὴ ζωὴ τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας⁹, ἀλλὰ καὶ τὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπὸ τὴν κοσμικὴ νομοθεσία¹⁰. Στὴ δισχιλιετῆ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, τὸ Οἰκουμενικὸ Πα-

καὶ «ἐγγράφων», βλ. CHOUPIŒ L., *Valeurs des décisions doctrinales et disciplinaires du Saint-Siège*, Paris 1928³. – MORRISEY FR. G., *Papal and Curial Pronouncements: Their Canonical Significance...*

5. Σχετικὰ μὲ τὴ σημασία τοῦ ὄρου “magisterium”, βλ. CONGAR Y., «Pour une histoire sémantique du terme “magisterium”», ἐν *Revue des Sciences philosophiques et théologiques* 60 (1976), σελ. 85-98. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ, βλ. LANNE E., «Evolution of the Magisterium in the Roman Catholic Church», ἐν *One in Christ* 12 (1976), σελ. 249-58.

6. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιολογικὴ σημασία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ “magisterium”, βλ. CONGAR Y., «On the Hierarchia veritatum», ἐν NEIMAN D. AND SCHATKIN M., (Eds.), *The Heritage of the Early Church: Essays in Honor of the V. Rev. Georges Vasilievitch Florovski On The Occasion of His Eightieth Birthday (Orientalia Christiana Analecta, 195)*, Rome: Pont. Institutum Studiorum Orientalium, 1973, σελ. 409-20. – R. DEL RICCIO, «Gerarchia delle verità», ἐν CALABRESE G. - GOYRET P. - PIAZZA O.F., (Edd.), *Dizionario di Ecclesiologia*, Roma: Città Nuova, 2010, σελ. 685-91.

7. Σχετικὰ μὲ τὴν κανονιστικὴ ἀποτύπωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ “magisterium” στὸ ρωμαιοκαθολικὸ δίκαιο, βλ. NEDUNGATT G., «Magistero ecclesiastico nei due codici», ἐν *Apollinaris* 65 (1992), σελ. 313-28. *Dir Can Orientale* 211-24. – GREEN TH., «The Teaching function of the Church: A Comparison of Selected Canons in the Latin and Eastern Codes», ἐν *Jurist* 55 (1995), σελ. 93-140.

8. GUSTAFSON J. M., *The Church as Moral Decision-Maker*, Philadelphia & Boston: Pilgrim Press, 1970.

9. CONGAR Y., «Bref historique des forms du “magistère” et des ses relations avec les docteurs [de l’Église]», ἐν *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 60 (1976), σελ. 99-112. – GRYSOŒ R., «The Authority of the Teacher in the Ancient and Medieval Church» ἐν FRANSEN P. F., (Ed.), *Authority in the Church*, Leuven: Uitgeverij Peeters Leuven 1983, σελ. 176-187.

10. Κλασσικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς κατηγορίας θεωρεῖται ἡ Ἰουστινιάνειος Νομοθεσία, βλ. Νεαρά/Novella 131.1 (a. 545). Βλ. ἐπίσης ΤΡΩΪΑΝΟΣ ΣΠ. Ν., «Θεσπίζομεν τοίνυν, τάξιν νόμων ἐπέχειν τοὺς ἁγίους ἐκκλησιαστικούς κανόνας...», ἐν *Βυζαντινά* 13:2 (1985), σελ. 1191-1200. Σημειωτέον ὅτι ὁ συγγραφέας ἐκφράζει ἀμφιβολίες ὡς πρὸς τὸ ἂν τὸ πραγματικὸ κίνητρο

τριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως διεδραμάτισε σημαντικό και καθοριστικό ρόλο στὸν τομέα αὐτό¹¹.

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ρωμαιοκαθολικὴ ἀντίληψη, τὸ Ὁρθόδοξο κανονικὸ δίκαιο καὶ ἡ ἐκκλησιολογία δὲν ἔχουν –τουλάχιστον μέχρι στιγμῆς– διατυπώσει σαφεῖς ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὰ ζητήματα καὶ ἐρωτήματα αὐτά¹².

Προβλήματα

Ὅρισμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ παρατηροῦνται εἴτε ὡς πρὸς τὴν διπλωματικο-τυπολογικὴ «νομενκλατούρα» (nomenclature) τῶν πατριαρχ. «πράξεων» καὶ «ἐγγράφων», εἴτε ὡς πρὸς τὴν ἱεραρχικὴ κατάταξη καὶ ταξινόμησή τους (classement) καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τὴν κανονικὴ ἀὐθεντία τους (auctoritas canonica), προέρχονται ἀπὸ: (α') τὴν ἔλλειψη ἐπαρκῶς ἀριθμοῦ πρωτοτύπων «πράξεων» καὶ «ἐγγράφων», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν ὀρισμῶν (diversité des appellations) ποὺ ἐμφανίζονται καὶ χρησιμοποιοῦνται σὲ διάφορες «πράξεις» καὶ «ἐγγράφα», σύμφωνα μὲ τὸ νομικὸ περιεχόμενό τους ἢ τὸν διπλωματικὸ τους τύπο, ἰδιαίτερος σὲ προηγούμενες ἱστορικὲς περιόδους, ὅπως ἡ πρὸ Ἀλώσεως περίοδος ἢ ἡ πρώιμη Ὀθωμανοκρατία¹³. πρόκειται

τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἦταν ἡ ἐνίσχυση τῶν ἱερῶν κανόνων ἔναντι τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας.

11. ΑΡΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ Γ., *Τὸ διορθόδοξον καὶ διαχριστιανικὸν ἔργον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1932. ΑΡΧΟΝΤΩΝΗ Β., «Ἡ Μαρτυρία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», ἐν *Στάχυς*, ἀρ. 14-5 (1968), σελ. 44-9. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς ἐκφραστὴς τῆς κανονικῆς συνειδήσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», ἐν *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Νέα Σειρά-Τμῆμα Ποιμαντικῆς*, τόμ. 1 (1990), σελ. 11-28. – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ ΧΡ., «Πρωτεῖον, πρεσβεῖα τιμῆς καὶ εὐθύνη διακονίας εἰς τὸ σύστημα καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», ἐν *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.*, τόμ. 26 (1981), σελ. 10 κ.έ.

12. Σχετικὰ μὲ τὴν Ὁρθόδοξὴ ἀντίληψη περὶ ἀὐθεντίας (auctoritas, authority), βλ. WARE K., «L'exercice de l'autorité dans l'Église orthodoxe», ἐν *Irenikon* 54 (1981), σελ. 451-71, καὶ 55 (1982), σελ. 25-34.

13. Τὰ προβλήματα αὐτὰ ἐπισημαίνονται ἀπὸ τὸν J. Darrouzès: «La nomenclature et le classement des actes patriarcaux devront par conséquent surmonter deux difficultés graves: insuffisance des documents pour établir des statistiques et étudier l'évolution des terms; diversité des appellations suivant le contenu juridique et la forme diplomatique du même acte» (βλ. DARROUZÈS J., «Sur la nomenclature des actes patriarcaux au XIVe siècle, ἐν

δὲ περὶ ὁρισμῶν, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται ἐνίοτε κατὰ τρόπο αὐθαίρετο ἢ ἀντικρουόμενο, καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐνίοτε ἀρκετὰ ἀσαφῆ καὶ προβληματικό¹⁴. (β') τὴν ἔλλειψη συνολικῆς συστηματοποίησης καὶ κωδικοποίησης τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ τῶν κανονικῶν καὶ κανονιστικῶν Διατάξεων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας¹⁵. (γ') τὰ μικτά (ἢ τὰ τῆς νόμῳ κρατούσης Πολιτείας) συστήματα σχέσεων Ἐκκλησίας-Κράτους, ὅπου ἡ Πολιτεία νομοθετεῖ γιὰ ζητήματα ἐνίοτε ἀμιγῶς ἐκκλησιαστικά¹⁶ καὶ (δ') ἰδιαίτερος στῆν περίπτωση τοῦ Οἰ-

Revue des études sud-est européennes 11:2 (1973), σελ. 241-50, ἐδῶ 241, καὶ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Le registre synodal...*, σελ. 3-4 καὶ 318-33). Ὁρισμένα “διπλωματικά” προβλήματα ἐπισημαίνονται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸν L. Pieralli στὸ PIERALLI L., «L'epiteto oikoumenikos nelle firme nominali di ratifica dei patriarchi di Costantinopoli», ἐν *Scrineum Rivista* 9 (2012), σελ. 213 κ.έ. Ὅπως, ὀρθά, ἐπισημαίνει ὁ J. Darrouzès, ἡ καθολικὴ δικαιοδοσία τῆς Συνόδου (competence universelle) ἐπὶ παντὸς ζητήματος προκαλεῖ σύγχυση καὶ στὰ εἶδη (genres) ἐγγράφων τῆς πατριαρχ. γραμματείας. Ὁ J. Darrouzès ἐπισημαίνει σχετικὰ: «...c'est la même assemblée qui exerce tous les pouvoirs; la compétence universelle du synode entraîne une certaine confusion dans le traitement des affaires qui lui sont soumises et dans les genres des actes émis par la chancellerie» (βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 244).

14. Ὡς χαρακτηριστικὸ παράδειγμα «συγχύσεως» ἀναφέρεται τὸ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Σιγίλλιον» ἰδρύσεως Πατριαρχικοῦ Κέντρου στῆ Ρόδο. Ὅπως προκύπτει, ἡ σχετικὴ ἰδρυτικὴ «πράξις» ἀναφέρει τρεῖς διαφορετικοὺς ὄρους «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Σιγίλλιον» (1), «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις» (2) καὶ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Τόμος» (3), γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα, τοὺς ὁποίους, ὅπως φαίνεται, ἀντιλαμβάνεται ὡς ἰσοδύναμους καὶ ταυτόσημους. Βλ. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Σιγίλλιον ἰδρύσεως Πατριαρχ. Κέντρου ἐν Ρόδῳ (Αρ. Πρωτ. 98 τῆς 29^{ης} Ἰανουαρίου 1996)» (βλ. Ὁρθοδοξία 3/1 (Ἰαν.-Μαρτ. 1996), σελ. 73-6).

15. Σχετικὰ μὲ τὴ συστηματοποίηση καὶ κωδικοποίηση τῶν ἱερῶν κανόνων ἔχουν ἐκφρασθεῖ πολλές καὶ ἐνίοτε σφόδρα ἀντικρουόμενες ἀπόψεις. Ἐνδεικτικά, ἀναφέρω τὶς ἐξῆς: ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ [ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ] ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ, *Θεολογικαὶ Συζητήσεις*, Αθήναι 1972. – ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ ΚΩΝ., *Τὸ αἰώνιον κῆρος τῶν ἱερῶν κανόνων*, Αθήναι 1972· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα» τῆς Ὁρθοδοξίας: Ἀπάντησις εἰς τὸν σεβασμιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Θυατείρων καὶ Μεγάλης Βρετανίας κ. Ἀθηναγόραν*, Αθήναι 1972. – ΑΡΧΟΝΤΩΝΗ Β., *Περὶ τὴν Κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν Κανονιστικῶν Διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη 1970· ARCHONTONIS B., «A Common Code for All the Orthodox Churches», ἐν *Kanon* 1 (1973), σελ. 45-53. – ΡΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Δ., «Zur Vorbereitung des Panorthodoxen Konzils», ἐν W. NYSSSEN et Al., (Ἑπιμ.), *Handbuch der Ostkirchenkunde*, τόμ. III, Düsseldorf: Patmos Verlag, 1997, σελ. 261-86. – ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΝ. Ι., *Τὸ κῆρος καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν ἱερῶν κανόνων (Αὐθεντικότης καὶ λειτουργικότης τῶν ἱερῶν κανόνων*, Αθήναι 2000⁵. Σχετικὰ μὲ τὴν «κωδικοποιητικὴ παράδοση καὶ ἱστορία» βλ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΟΥ ΒΑΣ., «“Κωδικοποιήσεις” στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας», ἐν ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ, *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 37 (Ἀθήνα 2003), σελ. 143-68.

16. ΠΟΥΛΗ Γ.Α., «Θεμελιακά καὶ ὀριακά προβλήματα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας δικαίου (Μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐκδοσὴ: Κονιδάρη Ι. Μ. - Τρωϊάνου Σ.Ν., *Ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία. Κείμενα καὶ*

κουμ. Πατριαρχείου, από τὴν ἔλλειψη «καταστατικοῦ χάριτος» ἢ «ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ»¹⁷.

Ἡ παρούσα μελέτη ἐπιχειρεῖ νὰ θέσει ὀρισμένες βάσεις, χωρὶς νὰ φιλοδοξεῖ νὰ προσφέρει ὀριστικὲς ἀπαντήσεις. Στὰ πλαίσια τοῦ παρόντος ἄρθρου, θὰ μελετήσουμε «πράξεις» καὶ «ἔγγραφα» ἀπὸ τὴν «πραξεολογία» καὶ «ἔγγραφο-λογία» τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Α΄.

Οἱ «πράξεις» (acta) Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Α΄). Ὅρισμοὶ

Πράξις, -εως (Lat: actio, -nis, actum, acta. Eng: act, *praxis*. Fr: acte, *praxis*) ἐκ τοῦ ρήματος πράσσω ἢ πράττω (Lat: agere)¹⁸.

Σύμφωνα μὲ τὰ «Ἑρμηνεύματα Ψευδοδοσιθεανά»¹⁹, ὁ ἑλληνικὸς ὄρος «πράξις» ἀποδίδει τὸν λατινικὸ ὄρο «actio»²⁰, ὁ ὁποῖος φέρει τὴν ἔννοια τῆς δικαστικῆς «actio», ἢ ἄλλιῶς τῆς δικαστικῆς «ἀγωγῆς»²¹. Σύμφωνα πάλι μὲ τὰ «Ἑρμηνεύματα», ὁ ὄρος «πράξεις» σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ ἀποδίδει ἐπίσης τὸν

σχόλια, ἐκδ. Ἄντ. Ν. Σάκουλα, Ἀθήνα 1984)», ἐν Ἀρμενόπουλος 38/5 (1984), σελ. 424-33· Τοῦ ΑΥΤΟΥ, «Ἐπίκαιρα καὶ ὀριακὰ προβλήματα ἀπονομῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης (Μὲ ἀφορμὴ τὴν ΟλΣτΕ 2979/1996)», ἐν Ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη 38/3 (1997), σελ. 500-6.

17. Μετὰ τὴν πολιτειακὴ καὶ καθεστωτικὴ ἀλλαγὴ στὴν Τουρκία (1923) καὶ τὴν παύση ἰσχύος τῶν ἀπὸ τοῦ 1860 ἰσχυόντων Γενικῶν [τ.ἔ. τοῦ Γένους/τουρκ. Millet] ἢ Ἐθνικῶν Κανονισμῶν Διοικήσεως τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου οὐδεὶς ἐσωτερικὸς κανονισμὸς τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἐξεδόθη (βλ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ Β., «Ὁ Συνοδικὸς θεσμὸς εἰς τὸ Οἴκουμενικὸν Πατριαρχεῖον: Σύγχρονος Ἱστορία: 1923 μέχρι σήμερον», ἐν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Α.Π.Θ., τόμ. 25 (Θεσσ. 1980), σελ. 233-4).

18. CHARLES DU FRESNE, SIEUR DU GANGE ET AL., *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, στηλ. 1221-2. – ΡΟΥΣΣΟΥ Ε., *Λεξιλόγιον Ἑκκλησιαστικοῦ Δικαίου: Τρίγλωσσον. Τόμ. 1: Βυζαντινὸν Δίκαιον*, Ἀθήναι: Τυπ. Ροδάκης, 1948, σελ. 361.

19. DICKEY EL., (Ἐπιμ.), *The Colloquia of the Hermeneumata Pseudodositheana. Volume 1: Colloquia Monacensia-Einsidlensia, Leidense-Stephani, and Stephani* (Cambridge Classical Texts and Commentaries, 49), Cambridge-New York: Cambridge University Press, 2012.

20. «Θέλω σοὶ ἐγχειρίσαι τὴν διοίκησιν [τ.ἔ. διεκπεραίωσιν] τῆς ἐμῆς πράξεως». Lat: «Volo tibi iniungere administrationem meae actionis» (βλ. «Colloquium Harleianum» τῶν «Ψευδοδοσιθεανῶν Ἑρμηνευμάτων» («Hermeneumata Pseudodositheana»)).

21. BERGER AD., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953, σελ. 341.

λατινικό ὄρο «acta»²², (ἄλλιῶς καὶ γνωστὰ ὡς «gesta» ἢ «commentarii»), ὁ ὁποῖος φέρει τὴ σημασία τοῦ *πρακτικοῦ* δικαστικῆς δικονομικῆς διαδικασίας ἢ συνοδικῆς συνεδρίας²³. Ἐπιπλέον, ὁ ὄρος «πρᾶξις» ἀντιστοιχεῖ στὸν λατινικό ὄρο «actum», ὁ ὁποῖος φέρει τὴ σημασία τῆς «ἐνεργείας» καὶ «ἀποφάσεως» ἐνὸς νομοθετικοῦ σώματος ἢ ἐνὸς δικαστηρίου²⁴, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐγγράφου ποῦ τὴν ἀποτυπώνει. Ἐνῶ, ὁ ὄρος «πράξεις» σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ ἀποδίδει ἐπίσης τὸν ὄρο «ἐγγράφα», τὰ λατινιστὶ γνωστὰ ὡς «acta»²⁵.

Συνοπτικά, ἀπὸ ὀρολογικῆς καὶ λεξικολογικῆς ἀπόψεως, ὁ ὄρος «πρᾶξις» ἀποδίδεται ἢ ἀντιστοιχεῖ μὲ τοὺς λατινικοὺς ὄρους «actio», «acta» (ἢ «πραχθέντα», «πεπραγμένα») καὶ «actum» (ἢ «πραχθέν», «πεπραγμένον») ²⁶.

(Γενικά). Ἐντὸς τῆς γενικῆς ἔννοιας τοῦ ὄρου «πρᾶξις» περιλαμβάνεται *κάθε ἐγγραφὸς τύπος διατυπώσεως*, ὁ ὁποῖος ὑποδηλώνει, κατὰ τρόπο αὐθεντικὸ καὶ ἐπίσημο, μία ἐνέργεια, ἄποψη, θέση ἢ ἀπόφαση τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, τοῦτ' ἔστιν τῶν βουλευομένων, ἀποφασιστικῶν, δικαστικῶν ἢ γνωμοδοτικῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν θεσμῶν καὶ ὀργάνων τοῦ Πατριαρχείου (Πατριάρχης, Σύνοδος, Ἐπιτροπές, Ὑπηρεσίες, Δικαστήρια κ.ἄ.). Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιὰ *ἐγγραφὸ τύπο διατυπώσεως*, καὶ ὄχι μονάχα γιὰ ἀπλὴ ἐκδήλωση τῆς φωνῆς ἢ γιὰ χειρονομία. Αὐτὴ εἶναι, ἄλλως τε, καὶ ἡ σημασία τοῦ ὄρου «πράξεις» ἢ acta, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ἀστικοῦ, ὅσο καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κανονικοῦ δικαίου.

22. «Αὕτη ἡ αἰτία εἶχεν πολυτελῆ ἀπολογία, καὶ πίστιν τῆς ἀληθ<ε>ίας μετὰ πράξεις ἀπέθηκεν εἰς ἕκαστος» Lat: «Haec causa habuit idoneam defensionem, et fidem veritatis apud acta deposuit unus quisque» (βλ. «Colloquium Celtis» τῶν «Ψευδοδοσιθεανῶν Ἑρμηνευμάτων»).

23. ΤΡΩΪΑΝΟΥ ΣΠ. Ν., *Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικονομία...*, σελ. 114-8.

24. Βλ. λήμμα: «Act», ἐν SIMPSON J.A. AND. WEINER E.S.C, *The Oxford English Dictionary* Volume I, Oxford: Clarendon Press, 1989², σελ. 123-4.

25. Οὕτως λ.χ. MIKLOSICH FR. - MÜLLER J., *Acta et diplomata ἢ OUDOT, Patriarchatus Constantinopolitani acta selecta I*, (Fonti/Pontificia Commissio ad Redigendum Codicem Iuris Canonici Orientalis, Serie II, 3-4), [Vaticanum]: Typis Polyglottis Vaticanis, 1961.

26. Ὁ τοποτηρητῆς τοῦ Ρώμης Πασχασίνος ὑπογραμμίζει τὰ ἑξῆς: «Τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, ἀναχωρησάσης τῆς ἡμετέρας ὑπεροχῆς (τ.ἔ. τῶν ἐκπροσώπων τοῦ αὐτοκράτορος) καὶ τῆς ἡμετέρας ταπεινώσεως (τ.ἔ. τῶν ἐκπροσώπων-τοποτηρητῶν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Λέοντος), ὑπομνήματά τινα λέγεται πεπραχθῆναι, ἅπερ ἡμεῖς ὑπεναντίον τῶν κανόνων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης φάσκομεν γεγενῆσθαι· ταῦτα αἰτοῦμεν ἵνα ἡ ἡμετέρα ἐνδοξότης προστάξῃ ἀναγνωσθῆναι, ἵνα πᾶσα γνῶ ἢ ἀδελφότης πότερον δίκαια ἢ ἄδικα τὰ πεπραγμένα» (βλ. SCHWARTZ E., *Acta conciliorum oecumenicorum [ACO]: Concilium Unibersale Chalcedonense Anno 451*, vol. II, 1,3, Berlin: De Gruyter, 1935, σελ. 88).

Οἱ «πράξεις» αὐτὲς ὀφείλουν νὰ φέρουν χαρακτῆρα ἀυθεντικότητας καὶ ἐπισημότητας (π.χ. τὰ τυχόν προσωπικά, ἰδιωτικά, γράμματα τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου δὲν συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν ἐπισήμων, θεσμικῶν, «πράξεων» τοῦ Πατριαρχείου). Συνήθως, οἱ ἐπίσημες αὐτὲς «πράξεις», ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖο ἔχουν, ἢ τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖο ἐπιδιώκουν, δημοσιεύονται στὸ κατὰ καιροὺς ἐπίσημο περιοδικὸ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου (Ὁρθοδοξία)²⁷ ἢ σὲ ἄλλα ἐκκλησιαστικά περιοδικά. Οἱ προσωπικὲς, ἀτομικὲς ἢ ἰδιωτικὲς, ἀποκρίσεις ἢ τὰ ἐμπιστευτικά καὶ ἀπόρρητα σημειώματα καὶ ἀπαντήσεις ἀποστέλλονται ἀπευθείας στοὺς ἐνδιαφερομένους, ἐνῶ δημοσιεύονται κατ' ἐξαιρεση, ὅταν τὸ Οἴκου. Πατριαρχεῖο ἐπιθυμῆ νὰ προσδώσει σὲ αὐτὰ εὐρύτερο χαρακτῆρα καὶ σημασία.

Ὑπὸ τὸν ὄρο «πρᾶξις/εις» χαρακτηρίζονται *sensu lato* οἱ διάφορες νομοθετικὲς, διοικητικὲς καὶ δικαστικὲς «πράξεις» (ἐνέργειες, ἀποφάσεις), καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν παραγόμενα «ἔγγραφα», πὺν λαμβάνουν καὶ ἐκδίδουν τὰ διάφορα ὄργανα τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου (π.χ. Πατριάρχης, Σύνοδος, Ἐπιτροπές, Ὑπηρεσίες καὶ Δικαστήρια κ.ἄ.), ἐντὸς τοῦ καθορισμένου κύκλου τῆς δικαιοδοσίας, τῶν ἀρμοδιοτήτων, καθηκόντων καὶ εὐθυνῶν τους.

Οἱ «πράξεις» αὐτὲς συνιστοῦν τὴν ἀτομικὴ ἢ συλλογικὴ δράση τοῦ ἀποφασίζοντος μονομελοῦς ἢ συλλογικοῦ ὄργανου (π.χ. Πατριάρχου) ἢ τῶν βουλευομένων πατριαρχ. καὶ συνοδ. ὀργάνων (π.χ. Σύνοδος κ.ἄ.), καὶ ἀποτελοῦν μέρος τοῦ δικαίου τῶν «πράξεων» τῆς ἐνεργοῦ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως (ὑπὸ τὴν εὐρεῖα ἔννοια) τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου. Οἱ ἀποφάσεις τῶν ἀνωτέρω ἀποτελοῦν δήλωση βουλήσεως, ἢ ὁποῖα παράγει κανονικά καὶ ἔννομα ἀποτελέσματα.

Γενικά, οἱ «πράξεις» αὐτὲς δὲ φέρουν σαφῆ καὶ ἀπόλυτη ἱεραρχικὴ διάκριση καὶ κατάταξη.

Ὑπὸ τὸν ὄρο «Οἴκουμενικὸν Πατριαρχεῖον», ἐννοεῖται ὁ θεσμὸς τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου ὡς Προσώπου κανονικῶ δικαίῳ (de iuris canonico) καὶ τῆς περὶ Αὐτὸν Ἱ. Συνόδου, ἢ τῆς Συνόδου ἄνευ τοῦ Πατριάρχου (σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις): ἐννοοῦνται, ὁμως, ὡς Πατριαρχεῖο καὶ οἱ διάφοροι ἐπιμέ-

27. ΣΤΑΥΡΙΑΔΗΣ Β., «Ὁρθοδοξία», ἐν ΘΗΕ, τόμ. 9^{ος}, Ἀθήναι 1966, στηλ. 955-6. Βλ. ἐπίσης ΑΝΕΣΤΙΑΔΗ ἌΔ. ΣΤ., (ἐπιμ.), Ὁρθοδοξία, Περιοδικὸν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου 1926-1963: Εὐρετήριον ὑπὸ Ἀδαμαντίου Στ. Ἀνεσιδίδη, Ἐν Ἀθήναις 1984, καὶ εἰσαγωγή «Τὸ περιοδικὸ Ὁρθοδοξία», σελ. ιε' -μη'.

ρους πατριαρχ. και συνοδ. θεσμοί, Έπιτροπές, και Έπηρεσίες του Πατριαρχείου, δια των οποίων διοικείται το Πατριαρχείο.

(Είδικά). Έπό τον όρο «Πράξεις Πατριάρχου και/ή Συνόδου», μπορούν να χαρακτηρισθούν *sensu lato* οί διάφορες νομοθετικές, δικαστικές και διοικητικές «πράξεις», οί όποίες προέρχονται από Σύνοδο, έν προκειμένω δε τή Σύνοδο του Οίκουμ. Πατριαρχείου. Έξυπακούεται ή παρουσία του Πατριάρχου, ως Προέδρου τής Συνόδου, έκτός και αν ή Σύνοδος τελεί έν κανονική χηρεία ή συγκαλείται κανονικά ως δικαστήριο κατά του Πατριάρχου.

Έπ' αὐτήν τήν έννοια, οί περι ών ό λόγος «πράξεις» του Πατριάρχου και/ή τής Συνόδου, δύναται να φέρουν διάφορες όνομασίες, όπως : τόμος²⁸ ή πατριαρχικός και/ή συνοδικός τόμος²⁹, ίσον³⁰, υπόμνημα³¹, συνοδική ψήφος³², συνοδικόν σημείωμα³³, συνοδική απόφασις³⁴, συνοδικόν επίσταλμα³⁵, συνοδικόν γράμμα³⁶, πιττάκιον πατριαρχικόν³⁷, συνοδική απόκρισις³⁸, συνοδικόν ψήφισμα³⁹, σιγγίλιον πατριαρχικόν⁴⁰, πατριαρχική και/ή συνοδική πράξις⁴¹, διάγνωσις...⁴², απόφασις⁴³, κ.ά..

28. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα των Θείων και Έερών Κανόνων των τε Άγίων και Πανευφήμων Άποστόλων, και των Έερών Οίκουμηνικών και Τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος Άγίων Πατέρων, έκδοθέν, σνν πλείοις άλλαις τήν έκκλησιαστικήν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετά των αρχαίων έξηγητών, και διαφόρων άναγνωσμάτων, υπό Γ.Α. Ράλλη και Μ. Ποτλή, έγκρίσει τής Άγίας και Μεγάλης του Χριστού Έκκλησίας*, τομ. Ε' : Άποφάσεις Συνοδικαί και Διατάξεις των Κωνσταντινουπόλεως Άρχιεπισκόπων και Πατριαρχών, Αθήνησιν: Έκ τής Τυπογραφίας Γ. Χαροφύλακος, 1855, τόμ. Ε', σελ. 3, 11.

29. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 177.

30. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 20, 54.

31. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 25.

32. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 40.

33. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 48, 76, 83, 85, 88, 90, 95, 106.

34. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 53.

35. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 60.

36. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 62.

37. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 92.

38. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 93.

39. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 103.

40. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε', σελ. 110, 113.

41. DARROUZES J., *Le registre synodal...*, σελ. 244 κ.έ.

42. DARROUZES J., *Le registre synodal...*, σελ. 218 κ.έ.

43. DARROUZES J., *Le registre synodal...*, σελ. 218 κ.έ.

B') Σκοπός

Με τις διάφορες «πράξεις», καθώς επίσης και τὰ ἐξ αὐτῶν παραγόμενα «ἔγγραφα», τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖο στὰ πλαίσια τῆς ἐκκλησιαστικῆς του δικαιοδοσίας, ἀρμοδιότητος καὶ εὐθύνῃς, ἔχει ὡς σκοπὸ : (α') νὰ ἀποτυπώσῃ καὶ γνωστοποιήσῃ τὶς θέσεις καὶ ἀπόψεις του, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀποφάσῃς του σὲ ζητήματα πίστεως καὶ κανονικῆς εὐταξίας· (β') νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τοὺς κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς του, ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς καὶ χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς, δημόσιους ἀρχὰς καὶ ἀξιωματούχους, καὶ γ') νὰ ἀσκήσῃ ἐν τῇ πράξει τὰ δικαιώματα, προνόμια καὶ εὐθύνες, οἱ ὁποῖες ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα θέση του ἐντὸς τοῦ συστήματος τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα, κ.ἄ.

Γ') Πηγὲς Προελεύσεως

Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τὸ νομοθετεῖν, δικάζειν καὶ διοικεῖν τελεῖται συνοδικῶς⁴⁴. Τὴν ἀνωτάτη νομοθετικὴ, δικαστικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία κέκτηται ἡ Οἰκουμ. Σύνοδος. Μετὰ τὴν τελευταία, καθολικὰ ἀναγνωρισμένη Οἰκουμ. Σύνοδος, τὴν τριπλῆ ἐξουσία αὐτὴ «ἀνέλαβε», *mutatis mutandis*, νὰ ἀσκήσῃ ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὴν εὐρύτερη καὶ στενότερη ἔννοια, τῇ μείζονα καὶ ἡ ἐλάσσονα μορφή της⁴⁵, καθὼς καὶ ἄλλες μορφὲς Συνόδων (π.χ. Μείζονες (πανορθόδοξες) Σύνοδοι τῆς περιόδου τῆς Ὁθωμανοκρατίας⁴⁶, κ.ἄ.).

Εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ Ὁθωμανοκρατία διετάραξε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἰδιαίτερος γιὰ τὶς ἐκτὸς ὀθωμανικοῦ κράτους περιοχὰς καὶ τὶς Ἐκκλησίες τους (π.χ. Ρωσσία), ἀλλὰ γενικά, ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος, ἰδιαίτερος στὴ διευρυμένη καὶ μείζονα μορφή της, ἐκέκτητο τριπλῆ δικαιοδοσία : α') νομοθετικὴ σὲ ζητήματα πίστεως καὶ τάξεως, β') δικαστικὴ, λειτουργοῦσα εἴτε ὡς «πρωτοδικεῖο», εἴτε ὡς «ἐφετεῖο», εἴτε ὡς «ἀνώτατο ἀκυρωτικὸ Δικαστήριον», καὶ γ') διοικητικὴ⁴⁷.

44. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸν ρηθ' Ψαλμόν*, PG 55, στηλ. 493: «Ἐκκλησία συστήματος καὶ συνόδου ἐστὶν ὄνομα». – ΦΩΤΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Νομοκάνων: Ἐξήγησις τῶν ἱερῶν καὶ θείων Κανόνων*, Τίτλ. Ι, Κεφ. Δ'. PG 104, στηλ. 985: «Ὅτι οὐχ ἐφ' ἑνὸς ἐπισκόπου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς κοινότητος οἱ κανόνες ἐκτίθενται».

45. ΤΡΩΓΙΑΝΟΣ ΣΠ. Ν., *Οἱ Πηγὲς τοῦ Βυζαντινοῦ Δικαίου* (γ' ἔκδοσις συμπληρωμένη), Ἀθήνα-Κομοτηνὴ: Ἐκδόσεις: Ἄντ. Ν. Σάκκουλα, 2011³, σελ. 318.

46. ΤΣΑΓΚΑΡΗ ΑΓ., *Οἱ Μείζονες Σύνοδοι τοῦ 19^{ου} αἰῶνα: Οἱ Ἐθνικὲς Ἐκκλησίες τῶν Βαλκανίων στὴ δίνη τῶν νέων πολιτικῶν ἀντιλήψεων*, Θεσσαλονίκη: Ἄφοι Κυριακίδη, 2008.

47. ΣΤΑΥΡΙΑΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, 1860 – Σήμερον*, (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν

α) Ὁ Πατριαρχικός καὶ ὁ Συνοδικὸς Θεσμός

Τὸ διοικητικὸ σύστημα τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου δὲν ἦταν, καὶ δὲν εἶναι, σταθερὰ καθωρισμένο⁴⁸. Ἐπικράτησε, πάντως, τὸ λεγόμενο συνοδικὸ σύστημα, ἄν καὶ ἐνίοτε σὲ κάποιες ἐκδηλώσεις του, παρουσίασε ὀρισμένες ἰδιορρυθμίες (π.χ. βυζαντινὸς καισαροπαπισμὸς, πατριαρχ. ἀπολυταρχία χωρὶς τακτικὴ συνοδικὴ λειτουργία, γεροντισμὸς), ὀφειλόμενες στὴν ἰδιαίτερη θέση καὶ συνθήκες, ποὺ τὸ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖο κατεῖχε καὶ βίωνε ἐντὸς τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἀρχικά, ἀργότερα τῆς Ὀθωμανοκρατίας, καὶ σύγχρονα στὰ πλαίσια τῆς ἐθνικιστικῆς κεμαλικῆς τουρκικῆς δημοκρατίας⁴⁹.

Μετὰ τὴν Ἄλωση⁵⁰, ὁ Πατριάρχης ἐκέκτητο ἀπόλυτη δικαιοδοσία καὶ ἐξουσία, καὶ συνεπεία τῶν συνθηκῶν τῆς προῶιμης ὀθωμανικῆς περιόδου, ἐξήσκησε

Σπουδῶν, Ἐπιστημονικαὶ Πραγματεῖαι, Σειρὰ Φιλολογικὴ καὶ Θεολογικὴ, 14), Θεσσαλονίκη 1977, [Τόμ.] Α', σελ. 65.

48. Κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἄλωση χρόνους καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνα δὲν ὑφίσταντο εἰδικοί κανονισμοὶ διοικήσεως τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Οἴκουμ. Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος. Κατὰ τὸν Κίτρον Βαρνάβαν, «μὴ ὑφισταμένον, λοιπόν, ἐτέρων Κανονισμῶν, οἱ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει θεσμοὶ ζητητέοι κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν περιόδον εἰς τοὺς κανονικοὺς ὀρισμούς, τὰς πολιτειακὰς διατάξεις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὰς ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ τῷ Συντάγματι τοῦ Ματθαίου Βλαστάρεως διαλαμβανόμενας, εἰς τὰ ἐκάστοτε σιγίλλια, τόμους, ὑπομνήματα, ἐγκυκλίους καὶ ἀποφάσεις τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις» (βλ. [ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ] ΚΙΤΡΟΥΣ ΒΑΡΝΑΒΑ [ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ], *Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων* (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν-Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, 126), Ἐν Ἀθήναις, 1972, σελ. 24).

49. ΣΠΑΘΑΡΗ ΑΥ. Α., *Ὁ Ἰδιαίτερος Προσωπικὸς Θεσμὸς τοῦ Ἑλληνορθοδόξου Τοῦρκου Ὑπάρχου (Ἄρθρον 42 Συνθήκης Λωζάννης). Ἡ Νομικὴ Ὑπόστασις τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου*, Ἀθῆναι 1947. Σχετικὰ μὲ τὴ νέα πολιτικὴ καὶ ἐκκλησ. κατάστασι, ποὺ διαμορφώθηκε, βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ., *Ἡ Θέσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει*, Ἀθῆναι 1938. – PSOMIADES H., «The Ecumenical Patriarchate under the Turkish Republic», ἐν *Greek Orthodox Theological Review* 6 (1960), σελ. 56-80· *Balkan Studies* (Thess.) 2 (1961), σελ. 47-70.

50. Σχετικὰ μὲ τὴν μετὰ τὴν Ἄλωση ἐποχὴ καὶ τὶς νέες συνθήκες, ποὺ διαμορφώθηκαν βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ., «Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει μετὰ τὴν Ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἐν *Θεολογία* 12 (1934) σελ. 5-24, 97-115· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἡ ἐξωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς Ἄλώσεως μέχρι τοῦ 18^{ου} Αἰῶνος*, Ἀθῆναι 1949. – ΡΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΤΗ., *Studies and Documents Relating the History of the Greek Church and People under Turkish Domination*, Brussels 1952. – ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ Ε., *Ἄλλα τουρκικὰ ἔγγραφα γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (1483-1567)*, Ἀθῆναι: ΕΙΕ-

τήν «ἀπολυταρχία» στήν διοίκηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, λόγω καί τῆς ἀπουσίας μονίμου τακτικῆς Συνόδου. Βέβαια, ὁ συνοδικὸς θεσμὸς συνέχισε νὰ ὑπάρχει ὑπὸ τῆ μορφή *μειζόνων Συνόδων, ἐκτάκτων ἢ καί τῆς Ἐνδημοῦσης*, ἀλλὰ ὁ Πατριάρχης εἶχε τὸν ἀπόλυτο σχεδὸν ἔλεγχο τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17^{ου} αἰ., ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος θὰ ἐξελιχθεῖ ἐπὶ μονίμου καί τακτικῆς βάσεως. Τὴν «ἀπολυταρχία» τοῦ Πατριάρχου ἤλθε νὰ περιορίσει τὸ «σύστημα τοῦ γεροντισμοῦ» (17^{ου}-18^{ου} αἰ.), τὸ ὁποῖο, ὅμως, ἐπέβαλε τὴν ἀπολυταρχία τῶν «Γερόντων μητροπολιτῶν». Οἱ «Γενικοὶ Κανονισμοὶ» Διοικήσεως τοῦ Πατριαρχείου ἔθεσαν τέρμα στήν ἀπολυταρχία τῶν «Γερόντων μητροπολιτῶν» καί ρύθμισαν τὴ ζωὴ τοῦ Πατριαρχείου μέχρι τὸ 1923, ὅποτε ἐπῆλθε δραστικὴ, καί ἐν πολλοῖς δραματικὴ, ἀλλαγὴ στὴ ζωὴ τοῦ Πατριαρχείου, λόγω τῆς συντελεσθείσης πολιτειακῆς μεταβολῆς στήν Τουρκία, τῆς καταργήσεως τῶν θρησκευτικῶν καί πολιτικῶν «προνομίων» τοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καί τῆς ἄκρως ἐχθρικῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔναντι τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων γενικώτερα, καί τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου εἰδικώτερα⁵¹. Οὐσιαστικά, ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος καταργήθηκε ἐν τῇ πράξει καί ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ 12μελῆ (διαρκῆ) τακτικὴ Ἱερὰ Σύνοδο⁵².

Στὸ συνοδικὸ σύστημα γενικώτερα, ὁ Πρῶτος κατέχει ἐξέχουσα θέσις⁵³. Εἰδικώτερα, ὅμως, σὲ αὐτὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Οἴκουμ. κέκτηται ἰδιαίτερα προνόμια ἔναντι τῶν μητροπολιτῶν καί ἀρχιεπισκόπων τῆς πατριαρχ. δικαιοδοσίας καί κλίματος αὐτοῦ. Τὰ προνόμια τοῦ Πατριάρχου, ὡς Προσωπικοῦ Θεσμοῦ, περιλαμβάνουν: τὰ πρεσβεῖα τιμῆς καί τὸ πρωτεῖον

ΙΒΕ, 1996. – Κοροῦρα Π., *Ἱθωμανικὲς θεωρήσεις γιὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο: Βεράτια γιὰ τοὺς προκαθημένους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, 17^{ος} - ἀρχὲς 20^{ου} αἰῶνα*, Αθήνα: Ἀλεξάνδρεια, 1998.

51. Ἡ ἐχθρικὴ αὐτὴ πολιτικὴ τῆς κεμαλικῆς ἐθνικιστικῆς κυβερνήσεως ἀποτυπώνεται σὲ σειρὰ νομοθετημάτων καί πράξεων τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ἡ ἐκδίωξη τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' ἀπὸ τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου κατόπιν παρεμβάσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, βλ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 490-508.

52. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 62-3.

53. ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ ΛΔ': «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καί ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καί μηδὲν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκεῖνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροιμία ἐπιβάλλει, καί ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι...» (βλ. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Β', Αθήνησιν: Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος, 1852, σελ. 45).

τιμῆς (Καν. γ' τῆς Β', κη' τῆς Δ', λςτ' τῆς Ε'-ΣΤ' Συνόδου)⁵⁴, τὴν «διοικητικὴν δικαιοδοσίαν... καὶ τὴν ὑποταγὴν» τῶν μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων⁵⁵, τὸ προνόμιο νὰ προΐσταιται τῶν κοινῶν λειτουργιῶν καὶ προσευχῶν, τὸ προνόμιο τοῦ/τῆς «ἐκκληΐτου» (θ' καὶ ιζ' τῆς Δ'), τῆς ἐγκαθιδρύσεως πατριαρχ. σταυροπηγίων στὶς ἐπαρχίες/μητροπόλεις τοῦ κλίματός του⁵⁶. Ἐπιπλέον, οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου ὀφείλουν νὰ μνημονεύουν τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατριάρχου στὶς ἱεροτελεσίαις, νὰ ἐπικοινωνοῦν μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τάξιν γιὰ τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτοὺς ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, καὶ νὰ ἀσπάζονται τὴν πατριαρχ. δεξιὰ, ὡς ἔνδειξη σεβασμοῦ καὶ ἀφοσιώσεως⁵⁷. Ὡς Πρῶτος, ὁ Πατριάρχης συγκαλεῖ καὶ προεδρεύει τῆς Ἐνδημούσης καὶ τῆς Τακτικῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, θεωρεῖται ὁ φυσικὸς πρόεδρος ὅλων τῶν πατριαρχ. καὶ συνοδ. Ἐπιτροπῶν, Ὑπηρεσιῶν καὶ Δικαστηρίων, τὰ ὁποῖα συνεδριάζουν «ἐπ' ὄνομάτι του»⁵⁸. Στὰ “προνόμια” τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου λογίζεται ἡ δυνατότητα νὰ ἀπομακρύνει διὰ πατριαρχ.

54. Σχετικὰ μὲ τὰ πρεσβεῖα καὶ προνόμια τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, βλ. μεταξὺ ἄλλων ΜΗΘΥΜΗ ΠΑΝ. Ι., *Τὰ κανονικὰ προνόμια τῶν θρόνων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως*, Ἀθῆναι 1983.

55. ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Π., «Περὶ τὴν Ἐκλογὴν καὶ Κατάστασιν Ἀρχιερέων, Σήμερον, ἐν τῷ Οἴκουμηνικῷ Πατριαρχείῳ», ἐν *Στάχυς*, ἀρ. 19-26 (Ἰουλ. 1969-Ἰουν. 1971), σελ. 105-37. – ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἴκουμηνικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 77: «Ἀλλὰ καὶ ὡς οἴκουμηνικὸς πατριάρχης ἔχει δικαιοδοσίαν διοικητικὴν ἐφ' ὅλων τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων τοῦ κλίματος τοῦ οἴκουμηνικοῦ θρόνου, τῶν ἐξαρωμένων ἐξ αὐτοῦ, τῶν λαμβανόντων τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν χειροτονίαν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁμολογούντων ὑποταγὴν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐκάστοτε οἴκουμηνικοῦ πατριάρχου. Μεταξὺ τούτων, θεωρεῖται ὁ πρῶτος μεταξὺ ἴσων».

56. Β. Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, *Οἱ Οἴκουμηνικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 62-8 καὶ 77. – Βλ. ΦΕΙΔΑΣ Ι., «Ἐκκλητικὸν καὶ σταυροπηγιακὸν δίκαιον τοῦ Οἴκουμηνικοῦ Πατριαρχείου», ἐν *ΚΗ' Δημητριάδα, Ζ' Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο, Χριστιανικὴ Θεσσαλονίκη, Σταυροπηγιακὴ καὶ ἐνοριακὴς μονές, Ἱερὰ Μονὴ Βλατάδων 18-20 Ὀκτωβρίου 1993*, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 41-52. – ΡΑΡΑΘΟΜΑΣ Γρ., «Le droit d'appel (ekkliton) au sein de l'Église orthodoxe», ἐν *L'Année canonique* [Paris] 48 (2006), σελ. 219-33.

57. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β.Θ., *Οἱ Οἴκουμηνικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 77: «Οὔτοι μνημονεύουσι κατὰ τὰς ἰ. τελεταῖς τοῦ ὀνόματος τοῦ οἴκουμηνικοῦ πατριάρχου καὶ ἐπικοινωνοῦσι κατὰ τὴν τάξιν διὰ τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτοὺς ζητήματα μετ' ἐκείνου. Εἰς δεδομένας περιστάσεις ἀσπάζονται τὴν δεξιάν τοῦ πατριάρχου, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ἀξίωμα του, καίτοι συνεπίσκοποι καὶ οὔτοι». Πρβλ. ἐπίσης ΜΗΘΥΜΗ ΠΑΝ. Ι., *Ἡ μνημόνευση τοῦ ὀνόματος τοῦ «Πρώτου»*, Ἀθῆναι 2000.

58. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β.Θ., *Οἱ Οἴκουμηνικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 67: «Ὁ πατριάρχης θεωρεῖται ὁ φυσικὸς πρόεδρος πασῶν τῶν πατριαρχικῶν-συνοδικῶν ἐπιτροπῶν».

πιπτακίου *αὐτοβούλως* ἢ *κατόπιν συνοδικῆς ἀποφάσεως* συνοδικούς ἀρχιερεῖς ἢ νὰ διορίζει «ἀριστίνδην» συνοδικὰ μέλη⁵⁹.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, εἶναι ἡ Σύνοδος, ἡ ὁποία κατὰ κανόνα ἐκλέγει τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχη καὶ ἐνώπιον τῆς ὁποίας ὁ Πατριάρχης εἶναι ἐπὶ τῆς οὐσίας ὑπόλογος⁶⁰. Οὐσιαστικά, ὁ Πατριάρχης συν-αποφασίζει «ἐν Συνόδῳ» ἢ «μετὰ τῆς περὶ Αὐτὸν Συνόδου»⁶¹ (χαρακτηριστικὲς ἐκφράσεις τῶν διαφορῶν «πράξεων» τὸ ὑποδηλώνουν: «ἡ ἀρμοδιότης τῆς κρίσεως... ἀνατίθεται τῇ ἡμετέρᾳ Μετριότητι καὶ τῇ περὶ ἡμᾶς Ἁγία καὶ Ἱερᾶ Συνόδῳ», «ταῦτα συνειδότες... οἱ ἀοιδίμοι προκατόχοι ἡμῶν ἐν τε τῷ Οἰκουμενικῷ Θρόνῳ καὶ ἐν τῇ Ἁγία καὶ Ἱερᾶ Συνόδῳ αὐτοῦ», «τῇ συγκαταθέσει τοῦ... ἀοιδίμου προκατόχου τῆς ἡμετέρας Μετριότητος καὶ τῆς περὶ αὐτὸν Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου», «ἐκμελετήσαντες δὲ ἐπισταμένως μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου... καὶ διασκεφθέντες Συνοδικῶς... ἀποφαινόμεθα... ὁμοφώνῳ διαγνώμῃ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου», «ἡ Μετριότης ἡμῶν μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς Ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν... ἔγνωμεν ὁμοφώνως...», «ἐφ' ᾧ καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαινόμεθα»).

59. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β.Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 66.

60. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ Β., «Ἐκλογή καὶ πρόβλησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ* 14 (1894), σελ. 395-8, 379-80, 403-4. – ΓΕΔΕΩΝ Μ., «Δίκαιον καὶ Τύπος Ἐκλογῆς, Χειροτονίας καὶ Καθαιρέσεως τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθειᾳ* 39 (1919), 106-7, 113-5 – ΣΚΑΛΙΠΕΡΗ Γ., *Ἡ ἐκλογή πατριάρχου κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου*, Ἀθῆναι 1922. – ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ., «Ἡ περὶ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σύνοδος καὶ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνους», ἐν *Νέα Σιών* 25 (1930), σελ. 725-34. – ΣΑΒΡΑΜΗΣ ΕΥ. Ι., «Ἡ Πρώτη Καθαιρέσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Ε' τοῦ Καρακάλλου», ἐν *Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 10 (1939), σελ. 164-6. – DENNIS G.T., «The Deposition of the Patriarch John Calecas», ἐν *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 9 (1960), σελ. 51-5. – POTZ R., *Patriarch und Synode in Konstantinopel*, Wien 1971. Βλ. ἐπίσης PREISER-KAPPELLER J., «“Our in the Holy Spirit beloved Brothers and Co-Priests in the Holy Spirit”: A network analysis of the synod and the episcopacy in the Register of the Patriarchate of Constantinople in the years 1379-1390», ἐν GASTGEBER CH. - MITSIOU E. - PREISER - KAPPELLER J., (*Ἐπιμ.*), *The Register of the Patriarchate of Constantinople: An Essential Source for the History and Church of Late Byzantium* (Denkschriften der phil.-hist. Klasse 457, Veröffentlichungen zur Byzanzforschung, 32), Wien: VÖAW Verlag, 2013, σελ. 109-33.

61. «ἀνεγνώσθη καὶ αὐθις ἡ ἐξέτασις ἡ περὶ αὐτοῦ καὶ ἡ συνοδικὴ ἀπόφασις καὶ ἡ προτέρα καὶ ἡ ὑστέρα, ὥστε τοὺς μὲν τότε παρόντας τῶν ἀρχιερέων ἀναμνησθῆναι τῶν λαληθέντων, τοὺς δὲ ἀπόντας τότε καὶ νῦν παρόντας μαθεῖν τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τούτων πάντες ὡς ἐκ κοινῆς γνώμης ἀπεφάναντο» (βλ. MIKLOSICH FR. - MÜLLER J., *Acta...*, Tom. II, σελ. 56).

μεθα...», «ἐπὶ τούτῳ δέ, εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο ἡ παρούσα Πατριαρχικὴ ἡμῶν καὶ Συνοδικὴ Πράξις»⁶². Πλὴν τῶν ἀμιγῶς πατριαρχικῶν «πράξεων», κάθε πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ «πράξις» (π.χ. Πράξις, Τόμος κ.ἄ.) συνυπογράφεται καὶ ἀπὸ τὰ Μέλη τῆς Σύνοδου. Ἐπιπλέον, ἡ Σύνοδος διενεργεῖ τὴν ἐκθρόνιση, καθάραιση καὶ ἀποπομπὴ τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ τὸν Πατριαρχικὸ Θρόνο⁶³. Ἐπίσης, ἡ Σύνοδος ἀναλαμβάνει τὴν διακυβέρνηση τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴ διάρκειά της ἀδυναμίας τοῦ Πατριάρχου (π.χ. ἐν ἀσθενείᾳ αὐτοῦ), ἢ ἕως τῆς ἐκλογῆς Διαδόχου, ἃν ὁ Πατριαρχικὸς Θρόνος τελεῖ ἐν χηρείᾳ.

Τίθεται, βεβαίως, τὸ σημαντικό ἐρώτημα, ἂν ὁ Πατριάρχης εἶναι ἀνώτερος τῆς Συνόδου ἢ ἡ Σύνοδος ἀνώτερη τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ἀπάντηση δίδεται ὡς ἑξῆς: Ἡ Σύνοδος συγκαλεῖται, συνέρχεται καὶ τελεῖ τὶς ἐργασίες της πάντοτε ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ «Πρώτου», σύμφωνα μὲ τοὺς Κανόνες (π.χ. λδ' ἀποστολ. κανόν, καὶ θ' τῆς Ἀντιοχείας). Ὑπὸ φυσιολογικῆς συνθήκης, ἡ Σύνοδος δὲ δύναται νὰ συγκαληθεῖ, συσχεφθεῖ καὶ ἀποφασίσαι, χωρὶς τὸν Πρόεδρο καὶ «Πρῶτο» αὐτῆς, δὴ τὸν Οἰκουμ. Πατριάρχη⁶⁴, ἐκτὸς καὶ ἂν ἡ Σύνοδος συγκαλεῖται κατ' αὐτοῦ μὲ σκοπὸ τὴν ἐκθρόνιση, καθάραιση ἢ καὶ ἀποπομπὴ του ἀπὸ τὸν Πατριαρχικὸ Θρόνο, ἢ σὲ διαπιστωμένη ἀδυναμία του (ἐν ἀσθενείᾳ αὐτοῦ), ἢ ἂν τελεῖ ἐν χηρείᾳ. Οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται *συνοδικῶς*, τ.ἔ. συλλογικῶς. Κάθε μονομερὴς πράξις, εἴτε τοῦ Πατριάρχου, εἴτε τῆς Συνόδου, ἢ ὅποια δὲν προβλέπεται ἀπὸ τὸ κανονικὸ δίκαιο, θεωρεῖται ἀντικανονικὴ. Οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται ὁμοφώνως ἢ κατὰ πλειοψηφία: βασικὴ, ὅμως, ἀρχὴ λήψεως ἀποφάσεων ἀποτελεῖ ἡ πλειονοψηφία⁶⁵. Σὲ πε-

62. Χαρακτηριστικὰ βλ. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις κηρύξεως ὡς σχισματικῶν τῶν καταληψιῶν τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἱερῶς Βασιλικῆς Πατριαρχικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἑσφιγμένου (Αρ. Πρωτ. 1110 τῆς 14^{ης} Δεκεμβρίου 2002)» (βλ. Ὁρθοδοξία 9/4 (Ὀκτ.-Δεκ. 2002), σελ. 641-51, σελ. 642, 644-5, 648, 650-1).

63. Βλ. σχετικὴ «πράξις ἀθωώσεως», τὴν ὁποία ὑπογράφουν οἱ Συνοδικοὶ Ἀρχιερεῖς (βλ. ΠΑΪΖΗ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ Μ. - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Γ., Ἐπίσημα κείμενα τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως: Τὰ σωζόμενα ἀπὸ τὴν περίοδο 1454-1498 (Θεσμοὶ καὶ Ἰδεολογία στὴ νεοελληνικὴ κοινωνία, 121), Αθήνα: ΕΙΕ-ΚΝΕ, 2011, σελ. 125-9).

64. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 164: «dans les conditions normales de gouvernement le synode ne peut siéger, délibérer et rendre des sentences qu'avec son président, le patriarche». - ΣΤΑΥΡΙΑΔΟΥ Β.Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 77-9.

65. Α' ΟΙΚΟΥΜ. ΣΥΝΟΔΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ, *Κανὼν στ'*: «Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὔσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν, δύο, ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγῳσι, κρατεῖτω ἡ τῶν πλειόνων ψήφος» (βλ. ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Β', σελ. 128). Βλ. ἐπίσης PREISER-KAPPELLER J., «Hē tōn pleionōn psēphos. Der Mehrheitsbeschluss in der Synode von Konstantinopel in spätbyzantinischer Zeit -Normen, Strukturen, Prozesse», ἐν

ρίπτωση ισοψηφίας, βαρύνει ή ψήφος του Πατριάρχου⁶⁶.

Τὰ δικαιώματα και προνομίες, του Οικουμενικού Πατριάρχου και του Οικουμενικού Θρόνου απορρέουν άλλοτε από τους Κανόνες, άλλοτε από την αυτοκρατ. νομοθεσία⁶⁷, και άλλοτε πάλι από το έθιμικό δίκαιο και την αδιάκοπη συνοδική πράξη της Έκκλησίας⁶⁸, γεννιούνται δέ και δημιουργούνται στη ζωή της Έκκλησίας.

β) Οί Βασικές Πηγές

Οί επίσημες «πράξεις» (acta) και τά «έγγραφα» (documenta) του Οίκουμ. Πατριαρχείου, γεννήθηκαν, διαμορφώθηκαν, μετεξελίχθηκαν και διαφοροποιήθηκαν στο πέρασμα των αιώνων. Οί επίσημες αυτές «πράξεις» και «έγγραφα» συνήθως προέρχονται από τις έξης βασικές πηγές:

(1) Οίκουμ. Πατριάρχης⁶⁹: (1α) Πατριαρχικές «πράξεις» και «έγγραφα», τά όποια εκδίδονται και αποστέλλονται άπευθείας από τον Πατριάρχη⁷⁰.

(2) Οίκουμ. Πατριάρχης και ή περι Αύτον Σύνοδος (2α) «πράξεις» και «έγγραφα», τά όποια εκδίδονται από διάφορες μορφές Συνόδων: Ένδημοῦσα

FLAIG E., (Ed.), *Genesis und Dynamiken der Mehrheitsentscheidung* (Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien 85), München 2013, σελ. 203-27. – MACMULLEN R., *Voting about God in Early Church Councils*, New Haven & London: Yale University Press, 2006.

66. Σχετικά με τό θέμα αυτό βλ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οί Οικουμενικοί Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 64. – HAJJAR J., *Le Synode permanent (Σύνοδος Ένδημοῦσα) dans l'Eglise byzantine des origines au XIe siècle (Orientalia christiana analecta, 164)*, Roma 1962, σελ. 179-89.

67. ΝΕΙΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, (1382), *Τῷ Θεσσαλονίκης ππάκιον πατριαρχικόν*: «οῦς [τ.έ. κανόνες] και οί τῶν αιδίμων βασιλέων έβεβαίωσαν νόμοι, και ή έξ εκείνων τῶν χρόνων επικρατήσασα συνήθεια μέχρι του νῦν, ήτις ει και μηδέν έτερον ήν, ήρκει και μόνη τό πράγμα συνιστάν, τοσούτῳ χρόνῳ βεβαιωθεΐσα» (βλ. MIKLOSICH FR. - MÜLLER J., *Acta...*, Tom. II, σελ. 40).

68. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝ. Π., *Τό έκκλησιαστικόν έθιμον*, Έν Αθήναις: [χ.έ.], 1953. – ΠΟΛΥΖΩΪΔΗΣ ΚΩΝ. Θ., *Τό έθιμον εις τό πλαίσιον της Όρθοδόξου Έκκλησίας: Συμβολή εις την νομοκανονικήν και ιστορικήν του θεώρησιν*, Θεσσαλονίκη: Μέλισσα, 1986.

69. Βλ. Κεφ. «Ό Θεσμός του Οικουμενικού Πατριάρχου», έν ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οί Οικουμενικοί Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 29 κ.έ. – ΕΙΔΕ Ε., *Figure juridique de Patriarche*, Rome ²1962.

70. Υπάρχουν επίσης (1α) Έγγραφα του Τοποτηρητού του Χιρεούντος Πατριαρχικού Θρόνου, (1β) Έγγραφα του Έπιτηρητού του Οικουμενικού Θρόνου.

Σύνοδος⁷¹, Ἐνιαύσιος Πατριαρχική Σύνοδος⁷², Μόνιμη Τακτική Σύνοδος, διάφορες ἄλλες μορφές Συνόδων (γεροντισμός⁷³, συνάξεις, κ.ἄ.⁷⁴.

(3) «Πράξεις» καί «ἔγγραφα» διαφόρων Πατριαρχ. καί Συνοδ. Ἐπιτροπῶν

(4) «Πράξεις» καί «ἔγγραφα» διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων⁷⁵.

71. Σχετικά με τήν Ἐνδημοῦσα Σύνοδο, βλ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΟΥ Η., «Ἐνδημοῦσα Σύνοδος καί ἰδία ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει», ἐν Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια 31 (1911), σελ. 156-8, 165-7, 174-5, 181-3. – ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Β.Κ., «Ἱστορική ἐξέλιξις τῶν Συνόδων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἐν Νέος Ποιμὴν 1/1 (Ἰαν. 1919), σελ. 42-56· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Die geschichtliche Entwicklung der Synoden des Patriarchats von Konstantinopel», ἐν Zeitschrift für Kirchengeschichte 55 (1936), σελ. 127-157· «Ἱστορική ἐξέλιξις τῶν Συνόδων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπὸ τῆς Αλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερα», ἐν Συμβολαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Κωνσταντινούπολις 1921, σελ. 20-43. – ΗΑJJAR J., *Le Synode permanent* (Σύνοδος Ἐνδημοῦσα)... – DARROUZÈS J., *Recherches sur les* Ὁφφίγια de l'Église byzantine, Paris 1970, σελ. 198, 334-5, 464 κ.ἑ. – Βλ. ΦΕΙΔΑ Ι., *Προϋποθέσεις διαμορφώσεως...*, σελ. 232-236· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος: Γένεσις καὶ ἐξέλιξις τοῦ θεσμοῦ μέχρι τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, Athens 1971. – PREISER-KAPPELLER J., «Die hauptstädtische Synode von Konstantinopel (Synodos endemusa). Zur Geschichte und Funktion einer zentralen Institution der (spät)byzantinischen Kirche», ἐν *Historicum. Zeitschrift für Geschichte* 96 (2008), σελ. 20-31. – ΤΡΩΙΑΝΟΣ Σπ. Ν., *Οἱ Πηγές...*, σελ. 318-327 (περίοδος ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες μέχρι τὴν ἄλωση τοῦ 1204) [ἔκδοσις 1999², σελ. 233-240], καὶ σελ. 398-400 (περίοδος ἀπὸ τὸ 1204 μέχρι τὴν κατάλυση τοῦ βυζαντινοῦ κράτους) [ἔκδοσις 1999², σελ. 295-296].

72. Σχετικά με τήν Ἐνιαύσιο Πατριαρχική Σύνοδο βλ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Β., «Ἡ ἐπὶ τῆς Ἐνδημοῦσης Συνόδου ἐπίδρασις τῆς Ἐνιαυσίου Πατριαρχικῆς Συνόδου», ἐν Νέος Ποιμὴν 4-5 (1920), σελ. 235-39.

73. Σχετικά με τήν ὑστερὴ ἀντικατάσταση ἐν τῇ πράξει τῆς Ἐνδημοῦσης Συνόδου μετὰ τὸ σύστημα τοῦ «Γεροντισμοῦ» βλ. ΓΙΟΚΑΡΙΝΗ Τ.Ν., *Ὁ Γεροντισμὸς ὡς συνοδικὸς θεσμὸς καὶ ἡ κανονικότης αὐτοῦ*, Κομοτηνὴ 1962. – ΡΑΡΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΤΗ., *Studies and Documents...*, σελ. 39-60. – ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Β.Κ., «Οἱ Πρῶτοι μετὰ τὴν Ἄλωσιν Χρόνοι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ Γένεσις τοῦ Γεροντισμοῦ», ἐν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 35 (1915), σελ. 101-2, 117-9. – [ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ] ΑΜΑΣΕΙΑΣ ΑΝΘΙΜΟΥ [ΑΛΕΞΟΥΔΗ], «Ἱστορική Περιγραφή τοῦ πρὸ τῆς Ἐφαρμογῆς τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν Πολιτεύματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Γεροντισμὸς», ἐν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 21 (1901), σελ. 384-8.

74. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ Β., «Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον: Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς Αλώσεως ἕως τοῦ 1923», ἐν ΘΗΕ, τόμ. 9^{ος}, Αθήναι 1966, σηλ. 769-771· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Ὁ Συνοδικὸς θεσμὸς...», σελ. 223 κ.ἑ.

75. Βλ. σχετικὰ ΘΕΟΤΟΚΑ Μ., *Νομολογία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου: Ἦτοι τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ τοῦ Δ.Ε.Μ. Συμβουλίου ἐπὶ τοῦ ἀστικοῦ, κανονικοῦ καὶ δικονομικοῦ δικαίου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1800 μέχρι τοῦ 1896 μετὰ σημειώσεων*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει: Τυπ. Νεολόγου, 1897.

(5) «Πράξεις» καί «ἔγγραφα» διαφόρων πατριαρχ. ἐκκλησιαστικῶν Ὑπηρεσιῶν⁷⁶.

Ἀπὸ τίς ἀνωτέρω πηγές, οἱ σημαντικότερες εἶναι οἱ ἑξῆς:

1^ο Ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Στὴν περιφέρημη συνοδική συζήτηση ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως καὶ προσφυγῆς τοῦ μητροπολίτου Τύρου Φωτίου κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Βηρυτοῦ Εὐσταθίου περὶ μητροπολιτικῶν δικαίων στὴν ἐπαρχία τῆς Α΄ Φοινίκης τῆς πολιτικῆς Διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς, ἔχουμε τὴν πρώτη σαφῆ ἀναφορὰ στὴν ὑπαρξὴ τῆς Ἐνδημοῦσης Συνόδου καὶ στὸ κανονικὸ δικαίωμά της νὰ ἀποφασίζει καὶ νὰ ἐκδικάζει –ὡς ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ νομοθετικὴ, δικαστικὴ καὶ διοικητικὴ ἀρχή, ἀπουσία Οἴκουμ. Συνόδου– ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐκδίδει διοικητικὲς καὶ κανονιστικὲς πράξεις γιὰ διάφορα «ἀνακλύπτοντα ἐκκλησιαστικὰ πράγματα» καὶ ὑποθέσεις:

«Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες εἶπον· *Λεγέτω ἡ ἁγία σύνοδος [...] εἰ σύνοδον χρῆ καλεῖν τῶν ἐπιδημούντων τῇ βασιλίδι πόλει τὴν συνέλευσιν.* Τρύφων ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Χίου εἶπεν· *Σύνοδος καλεῖται καὶ συνάγονται καὶ οἱ καταπονούμενοι τῶν δικαίων ἀπολαύουσι [...]* Ἀνατόλιος ὁ εὐλαβέστατος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶπεν· *Συνήθεια ἄνωθεν κεκράτηκεν τοὺς ἐνδημοῦντας τῇ μεγαλονύμφῃ πόλει ἀγιωτάτους ἐπισκόπους ἡνίκα καιρὸς καλέσοι, περὶ ἀνακλύπτοντων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων συνεῖναι καὶ διατυποῦν ἕκαστα καὶ ἀποκρίσεως ἀξιοῦν τοὺς δεομένους. Οὐδὲν τοίνυν καινοτομίας παρ' ἐμοῦ ἐχόμενον γεγένηται οὐδὲ συνεδρεύσαντες κατὰ τὸ σῆνθη οἱ ἐνδημοῦντες ἀγιώτατοι ἐπίσκοποι καινὸν τύπον ἐξήνεγκαν. Καὶ δείκνυσι τὴν παρουσίαν τῶν ἐπισκόπων ἢ γενομένην πράξιν»⁷⁷.*

76. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Γραφεῖον Θρησκευτικῶν Πράξεων», ἐν Ἀπόστολος Ἀνδρέας 37 (1962), 24-83, ἀριθ. 567. Ἐνδεικτικὰ, ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς Ἐπιτροπές καὶ Ὑπηρεσίες: Κανον. Ἐπιτροπή, Πατριαρχ. Κεντρ. Ἐκκλησ. Ἐπιτροπή, Τμήμα Θρησκ. Πράξεων, Γραφεῖον Νομικῶν Ὑποθέσεων, Τουρκικὸν Γραφεῖον, κ.ἄ.), (Μεγ. Πρωτοσυγγελλία, Ἀρχιγραμματεία τῆς Ἱ. Συνόδου, Ἰδιαιτερον Πατριαρχ. Γραφεῖον, Α΄ Πατριαρχ. Γραφεῖον, κ.ἄ.

77. Δ΄ ΟΙΚΟΥΜ. ΣΥΝΟΔΟΣ ΕΝ ΧΑΛΚΗΔΟΝΙ, Συνεδρία τῆς 20^{ης} Ὀκτωβρίου· «πρᾶξις περὶ Φωτίου ἐπισκόπου Τύρου καὶ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Βηρυτοῦ», ἐν SCHWARTZ E., ACO, II, 1, 3, σελ. 101-10, ἐδῶ 106-7. Πρὸβλ. ἐπίσης ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Π., Ἱστορικὴ εἰσαγωγή..., σελ. 241, καὶ 269-71. – ΧΡΥΣΟΥ ΕΥ., «Ἡ διάταξις τῶν συνεδριῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς συνόδου», ἐν Κληρονομία 3 (1971), σελ. 259-84.

Όπως φαίνεται από την συζήτηση, η απόφαση της Ένδημοῦσης Συνόδου σχετικά με τὴν διαμάχη περὶ μητροπολιτικῶν δικαίων μεταξὺ Φωτίου καὶ Εὐσταθίου απέκτησε ἄμεση ἰσχὺ, ὥστε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀντιοχείας Μάξιμο, ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὁποῖου τελοῦν οἱ ἐπισκοπὲς Τύρου καὶ Βηρυτοῦ⁷⁸.

Κατόπιν, δέ, ἡ ἴδια ἡ Ένδημοῦσα Σύνοδος ἐπέβαλε καὶ ποινὴ ἀκοινωνησίας στὸν Τύρου Φώτιο, «ἐπέμφθη μοι ἐντεῦθεν πρῶτον μὲν ἀκοινωνησία ἀπόντι καὶ ἐποίησα ἀκοινωνήτος ρκβ' ἡμέρας», διότι, κατὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατόλιο, «ἀνακόλουθά τινα ἔπραξεν»⁷⁹.

Ἀπὸ τὴν διεξοδικὴ συνοδικὴ συζήτηση, πὸν ἐπηκολούθησε, γίνεται κατανοητὸ ὅτι ἡ ὑπαρξὴ καὶ λειτουργία τῆς Συνόδου αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ἡ δικαιοδοσία της νὰ ἐκδικάζει θέματα δὲν ἀμφισβητήθηκε⁸⁰, ἀλλὰ ἐκφράστηκαν ἀντιρρήσεις γιὰ ἐπιμέρους θέματα ἐκκλησιαστικῆς δικονομίας, ὅπως ἡ ἀπαγόρευση καταδίκης ἀπόντος, ἢ θέματα, πὸν ἄπτονται τῶν σχέσεων κοσμοκοῦ καὶ κανονικοῦ δικαίου⁸¹.

Εἶναι δύσκολο νὰ καθορισθεῖ ἐπακριβῶς ἡ χρονικὴ στιγμή τῆς γενέσεως τῆς συγκεκριμένης αὐτῆς πρακτικῆς⁸², ἀλλὰ μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν μὲ ἰσχυρὴ βε-

78. «Εὐστάθιος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· Σύνοδος εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων γέγονον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὄρος ἐδόθη, ὅτι καὶ Μάξιμος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ὑπέγραψε. Μάξιμος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος εἶπεν· Χάρτης μοι ἠνέχθη ἔχων ὑπογραφὴν τοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀνατολίου καὶ τούτω ἀκολουθήσας κἀγὼ ὑπέγραψα» (βλ. SCHWARTZ E., ACO, II, 1,3, σελ. 106 [465]).

79. SCHWARTZ E., ACO, II, 1,3, σελ. 106 [465].

80. Ὁ Χίου Τρύφων διερμήνευσε τὴν ἀποδοχὴ αὐτῆς τῆς Ένδημοῦσης Συνόδου ὡς ἐξῆς: «Τρύφων ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Χίου εἶπεν· Σύνοδος καλεῖται καὶ συνάγονται καὶ οἱ καταπονόμενοι τῶν δικαίων ἀπολαύουσι» (βλ. SCHWARTZ E., ACO, II, 1,3, σελ. 107 [466]).

81. Ἡ πολὺπλευρὴ αὐτῆ ἐξουσία τῆς Ένδημοῦσης Συνόδου μαρτυρεῖται σὲ διάφορες περιπτώσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ἐπὶ αἰρέσει (βλασφημία) καθαιρέση τοῦ ἀρχιμ. Εὐτυχοῦς, ἡ ἀκοινωνησία καὶ ἡ ἔκπτωσις αὐτοῦ: «ὄθεν ἐπιδακρύσαντες καὶ στενάξαντες ἐπὶ τῇ παντελεῖ ἀπωλείᾳ αὐτοῦ (τ.ἔ. τοῦ Εὐτυχοῦς), ὠρίσαμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὑπ' αὐτοῦ βλασφημηθέντος, ἀλλότριον αὐτὸν εἶναι παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας καὶ τοῦ προεστάναι μοναστηρίου, εἰδόντων ἐκείνων πάντων τῶν μετὰ ταῦτα διαλεγομένων αὐτῷ ἢ συντυγχανόντων ὡς ὑπεύθυνοι ἔσονται καὶ αὐτοὶ τῷ τῆς ἀκοινωνησίας ἐπιτιμίῳ ὡς μὴ ἀποστάτες τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμιλίας» (βλ. SCHWARTZ E., ACO, II, 1,1 σελ. 145). Σχετικὰ μὲ τὸ βλ. ἐπίσης SCHWARTZ E., *Der Prozess des Eutyches*, München 1929. – Draguet R., «La christologie d'Eutychès d'après les actes du synode de Flavien (448)», ἐν *Byzantion* 6 (1931), σελ. 441-57. Βλ. ἐπίσης σχετικὴ βιβλιογραφία περὶ τῆς Ένδημοῦσης σὲ προηγούμενη ὑποσημείωση.

82. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀπαρχὴς τῆς Ένδημοῦσης Συνόδου, βλ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ Κ. ΒΑΣ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία...*, σελ. 182, ὑποσημ. 9, ἀλλὰ καὶ τὴς σχετικῆς μελέτης.

βαιότητα οί παράγοντες, οί όποιοι συνέβαλαν και συνέτειναν σέ αύτήν: (α) ό Κανόνας γ' τής Β' Οίκουμ. Συνόδου, ό όποιος αναγνωρίζει τή θέση τής Νέας Ρώμης⁸³. (β) ή συνεχώς αύξανόμενη πολιτική και έκκλησιαστική σημασία τής Κωνσταντινουπόλεως⁸⁴, και (γ) ή περι έκκλησιαστικής διαδικασίας και ίδια ή περι έκκλησιαστικού έκκλήτου αυτοκρατορικής νομοθεσία επί Θεοδοσίου του Μεγάλου και Θεοδοσίου του Β' του Μικροῦ⁸⁵. 'Ο Μέγας Θεοδόσιος, όπως και προκάτοχοί του, όρισαν ή διαδικασία έφέσεως επί των έκκλησιαστικών Δικαστηρίων νά σχεδιασθεϊ με βάση τήν πολιτική (άστική) νομοθεσία (CTh/KΘ 16.2.23 του 376)⁸⁶. Ένώ ό Θεοδόσιος Β' από τήν πλευρά του ένίσχυσε σημαντικά τή θέση του Έπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως και κατά συνέπεια και τής Ένδημούσης Συνόδου, άφ' οῦ με διάταγμά του άνεγνώρισε στον Έπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως τὸ δικαίωμα τής έκδίκασης έφέσεων των έπισκόπων του 'Ιλλυρικού⁸⁷. Αργότερα ή ίδια Σύνοδος με τους κανόνες θ' και ιζ' συστηματοποίησε και κωδικοποίησε τή διαδικασία αύτή, προσδίδοντας της ιδιαίτερο έκκλησιαστικό κύρος⁸⁸, ένῶ με τὸν Κανόνα κθ' κατέστησε τήν Έκκλησία τής

83. ΦΩΤΙΑΔΗ Ε., «Ό τρίτος κανὼν τής Αγίας Β' Οίκουμηνικής Συνόδου και ή κατ' αύτου αντίδρασις των Έκκλησιῶν Ρώμης και Άλεξανδρείας», έν ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, *Μνήμη Συνόδου Αγίας Β' Οίκουμηνικής (Έν Κωνσταντινουπόλει 381)*, τόμ. Α', Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1983, σελ. 403-41. – ΜΠΟΥΜΗ Ι. ΠΑΝ., «Τά πρεσβεΐα τιμής των θρόνων Ρώμης - Κωνσταντινουπόλεως», έν *Θεολογία* 53/3 (1982), σελ. 711-48 ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Τά πρεσβεΐα έξουσίας των Θρόνων Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως. (Έρμηνεία του γ' καν. τής Β' Οίκουμ. Συνόδου)», έν *Θεολογία* 53 (1982), σελ. 1084-101.

84. 'Ο έκκλησιαστικός ιστορικός Σωκράτης αναφέρει ότι είχεν έκδοθῆ υπό του αυτοκράτορος Θεοδοσίου Β' «νόμος», ό όποιος «έκέλευεν» ότι «παρά γνώμην του έπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίαν έπισκόπου μη γίνεσθαι» (βλ. ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ, *Έκκλησιαστική Ίστορία, Ζ'*, 28. PG 67, στηλ. 801).

85. ΤΡΩΙΑΝΟΥ ΣΠ. Ν., *Η έκκλησιαστική δικονομία...* ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Η έκκλησιαστική διαδικασία μεταξύ 565 και 1204», έν *Έπετηρίς Κέντρου Έρεΐνης τής Ίστορίας του Έλληνικού Δικαίου* 13 (1966[1969]), σελ. 1-148.

86. Οί Νόμοι του Θεοδοσιανού Κώδικος έχουν μεταφρασθεϊ και σχολιασθεϊ από τον COLEMAN-NORTON P.R., *Roman State and Christian Church: A Collection of Legal Documents to A.D. 535*, London 1966.

87. CODEX THEODOSIANUS, XVI, 2.45: «Omni innovatione cessante vetustatem et canones pristinos ecclesiasticos, qui nunc usque tenuerunt, per omnes Illyrici provincias servari praecipimus. Tum si quid dubietatis emerserit, id oporteat non absque scientia viri reverentissimi sacrosanctae legis antistitis urbis Constantinopolitanae, quae Romae veteris praerogativa laetatur, conventui sacerdotali sanctoque iudicio reservari» (R. DELMAIRE ET AL., *Les lois religieuses...*, vol. I, pp. 212-213).

88. CATOIRE A., «Deux anomalies du droit d'appel dans l'Église orthodoxe», έν *Échos*

Κωνσταντινουπόλεως «όμοιμη» τῆς πρεσβυτέρας (παλαιᾶς) Ρώμης ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἀποδιδομένων πρεσβείων («συμπρεσβεῖον»), δευτέρα τῇ τάξει τῆς πρωτοκαθεδρίας (σὰ δίπτυχα καὶ τὶς συνόδους).

Ἡ μετέπειτα ἐξέλιξη τῆς Ἐνδημούσης Συνόδου, τὸ εὖρος δικαιοδοσίας της, τὸ εἶδος τῶν «πράξεων» καὶ τῶν «ἐγγράφων», πού παρήγαγε, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθοῦν μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια καὶ βεβαιότητα, λόγω τῆς ἔλλειψης σαφῶν πρωτογενῶν πηγῶν⁸⁹, ἀλλὰ τὸ νομοκανονικὸ ὑπόβαθρο γιὰ τὴν κανονικότητα τῆς λειτουργίας της εἶχε ἤδη τεθεῖ⁹⁰.

Πάντως, εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ Ἐνδημούσα Σύνοδος ἀνεπλήρωσε ἐν πολλοῖς τὴν ἀδυναμία, ἀλλὰ καὶ τὴ δυσχέρεια συγκλήσεως Οἴκουμ. Συνόδων καὶ λειτουργησε ὡς τὸ ἀνώτατο νομοθετικὸ καὶ δικαστικὸ ὄργανο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὸν 9^ο αἰ. καὶ ἐντεῦθεν. Ὡς φορέας τῆς ἐξουσίας αὐτῆς, ἡ Ἐνδημούσα Σύνοδος ἔλαβε πολλὰ νομοθετικά, διοικητικά καὶ δικαστικά μέτρα, μὲ ἀποφάσεις πού ὀνομαζόντουσαν «τόμοι»⁹¹, «πράξεις» κ.λπ., σύμφωνα μὲ τὸν τύπο ἢ τὴν κατὰ τὴν περίστασις ἐξεταζόμενη ὑπόθεσις.

2^ο Μόνιμη καὶ Τακτικὴ «Ἀγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος»

Ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἐφεξῆς ἐπῆλθαν σημαντικὲς ἀλλαγές στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ καὶ διοίκηση τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου. Οἱ ἀπὸ τοῦ 1860 ἰσχύοντες «Γενικοὶ Κανονισμοί» ἀπώλεσαν τὴν κανονιστικὴ ἰσχύ τους, καὶ ἀντικαταστάθηκαν ἐν μέρει ἀπὸ διαφόρους κανονισμούς, οἱ ὅποιοι ρυθμίζουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τοὺς θεσμούς καὶ τὶς λειτουργίες τοῦ Πατριαρχείου⁹².

d'Orient 13/83 (1910), σελ. 219-24. – VAILHE S., «Le droit d'appel en Orient et le Synode permanent de Constantinople», ἐν *Échos d'Orient* 20/122 (1921), σελ. 129-46.

89. Σαφεῖς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὶς «πράξεις» καὶ τὰ «ἐγγράφα» ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζονται ἀπὸ τὸν 14^ο αἰ. καὶ ἔχουν ἀμεση σχέση μὲ τὴν ἀνακάλυψη τμήματος τοῦ Ἱεροῦ Κώδικος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

90. Ὁ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Β. ἀναφέρει σχετικὰ: «Ὅτε ὠμίλει ὁ Ἀνατόλιος [τῷ 451] τῆς ἐνδημούσης μετεῖχον ἀκόμη καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημοῦντες ἀρχιερεῖς καὶ ἦτο γενικωτέρα καὶ ὄλωσ ἑκτακτος σύνοδος... Βραδύτερον ὁμως περιορίσθη αὕτη νὰ συγκροτῆται ἐκ μόνων τῶν ἐκ τοῦ οἴκουμ. Πατριαρχείου παρεπιδημούντων καὶ ν' ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰ πράγματα αὐτοῦ. Πότε ἐγένετο ἡ τροποποίησις αὕτη ἀγνοοῦμεν. Τῷ 459 ὑφίστατο ἀκόμη ἡ παλαιὰ αὐτῆς μορφή, ἐνῶ τῷ 997 παρουσιάζεται ἡδη ὑφισταμένη ἡ νέα (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, *Σύνταγμα*. Δ', σελ. 368 κ.ἐξ. Ε' σελ. 11 κ. ἐξ.)» (βλ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Β., «Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῶν Συνόδων τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἐν *Νέος Ποιμὴν* 1/1 (Ἰαν. 1919), σελ. 43).

91. Βλ. σχετικὰ ΤΡΩΙΑΝΟΣ ΣΗ. Ν., *Οἱ πηγές...*, σελ. 320.

92. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἴκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 62-3.

Ἐπὶ Οἴκουμ. Πατριάρχου Μαξίμου Ε' (20 Φεβρ. 1946-18 Ὀκτ. 1948)⁹³, ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος καταργήθηκε καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὴν «Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδο». Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀπόφαση αὐτή, ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου, ἀποτελεῖται ἐκ 12 μητροπολιτῶν, ἐχόντων ἐπαρχίες τοῦ Συνταγματίου ἐντὸς τῆς τουρκικῆς δημοκρατίας, ἐχόντων ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν τουρκικὴ ἰθαγένεια (ὑπηκοότητα), ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἑλληνικὴ (ρωμαίικη) ἐθνικὴ καταγωγή⁹⁴.

Ἡ ἀνωτέρω ἀπόφαση τροποποιήθηκε, ἐπὶ Οἴκουμ. Πατριάρχου Βαρθολομαίου (18 Φεβρουαρίου 2004), καὶ σήμερα, ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος συνεχίζει νὰ ἀποτελεῖται ἐκ 12 μητροπολιτῶν, ἐχόντων, ὅμως, ἐπαρχίες τοῦ Συνταγματίου τῶν ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου, ἀσχέτως ἰθαγενείας (ὑπηκοότητος) καὶ ἀσχέτως ἐθνικῆς καταγωγῆς⁹⁵, ἀνασυγκροτουμένη ἀνὰ ἑξάμηνο κατὰ τὸ ἥμισυ αὐτῆς⁹⁶, τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου μόνον ὑποχρεωμένου νὰ φέρει τὴν ἰθαγένεια (ὑπηκοότητα) τῆς τουρκικῆς δημοκρατίας⁹⁷.

3^ο «Μείζων Ἁγία καὶ Ἱερὰ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος»

Ἡ «Μείζων Ἁγία καὶ Ἱερὰ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος» συνήλθε σὲ δύο φάσεις (Ἀπρίλιο, ἡ πρώτη καὶ Ἰούνιο 2004, ἡ δευτέρα). Ὀνομάσθηκε «Μείζων», διότι εἶχε σύνθεση εὐρύτερη τῆς συνήθους 12μελοῦς τακτικῆς Συνόδου μετὰ τῆ συμμετοχῆ τοῦ συνόλου τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Ἱεραρχῶν τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου. Ὀνομάσθηκε καὶ «Ἐνδημοῦσα», διότι λειτούργησε ὡς «ἀνώτατο Δικαστήριον», τοῦ ὁποῖου οἱ ἀποφάσεις εἶχαν ἐνισχυμένη ἰσχὺ. Θέμα τῆς Συνόδου ὑπῆρξε ἡ μεταξὺ

93. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 571-604.

94. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, *Κώδιξ Διοικητικῶν Πρακτικῶν*, 1946, σελ. 42, παραγρ. 4. Βλ. ἐπίσης *Ὁρθοδοξία* 21 (1946), σελ. 166-7. – ΜΕΝΕΒΙΣΟΓΛΟΥ Π., «Περὶ τὴν ἐκλογὴν καὶ Κατάστασιν Ἀρχιερέων Σήμερον ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ», ἐν *Στάχης* (Ἰούλ. 1969-Ἰούν. 1971), ἀρ. 19-26, σελ. 105-37· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Ὁ Συνοδικὸς Θεσμός ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ», ἐν ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ι., (Ἐπιμ.), *Ἀθηναγόρας Α'*, Ἰωάννινα 1975, σελ. 169-80.

95. Βλ. σχετικὰ «1. Κανονικαὶ Πράξεις α. Ἱστορικὴ Ἀνασυγκρότησις τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου» (βλ. *Ὁρθοδοξία* 11/1 (Ἰαν.-Μάρτ. 2004) σελ. 11-2)

96. «1. Κανονικαὶ Πράξεις δ. Ἀνασυγκρότησις τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου (βλ. *Ὁρθοδοξία* 7/3 (Ἰουλ.-Σεπτ. 2000), σελ. 385-6).

97. Ἡ ὑποχρέωσις αὐτῆς κατοχῆς τουρκικῆς ἰθαγενείας ἐπιβάλλεται ἀπὸ σχετικὴ τουρκικὴ ἀπόφασις, ἡ ὁποία ὀφείλεται σὲ ἀναχρονιστικὰς διατάξεις τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης (1923), ἀλλὰ καὶ σὲ ἰδεοληψίαις τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ (βλ. σχετικὰ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ Β. Θ., *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι...*, Α', σελ. 483 καὶ 488).

Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως διαφωνία καὶ διένεξις σχετικὰ μὲ τὴν «Πατριαρχική καὶ Συνοδικὴ Πράξι» τοῦ 1928⁹⁸.

Μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν, ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος ἀποτελεῖ τὴ σημαντικότερη πηγὴ διοίκησης καὶ παραγωγῆς δικαίου⁹⁹.

Ἡ Ἐνδημοῦσα Σύνοδος δὲ νοεῖται χωρὶς τὸν Πατριάρχη, πέραν ὀρισμένων ἐξαιρέσεων, κατὰ τὶς ὁποῖες συνέρχεται κατ' αὐτοῦ ἢ χωρὶς αὐτόν, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ τὸν Πρόεδρο, χωρὶς τὸν ὁποῖο δὲ μπορεῖ νὰ συνέλθει, συνεδριάσει καὶ ἀποφασίσαι κανονικῶς. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε «πράξις», ἢ «ἔγγραφο» τῆς Συνόδου εἶναι συνάμα συνοδικὸ καὶ πατριαρχικό¹⁰⁰.

Δ'). Διάφορα Εἶδη

Οἱ «πράξεις», ὑπὸ τὴν γενικὴ καὶ εὐρεῖα ἔννοια τοῦ ὅρου, δύνανται νὰ διακριθοῦν, ὡς ἑξῆς:

1° Ἐκ τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ ὄργανου, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπορρέουν ἢ προέρχονται. Οἱ «πράξεις», ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, διακρίνονται σέ: α) ἀμιγῶς πατριαρχικῆς, τῶν ὁποίων πηγὴ εἶναι μόνον ὁ Πατριάρχης, β) ἀμιγῶς συνοδικῆς, τῶν ὁποίων πηγὴ εἶναι μόνον ἡ Σύνοδος, ὑπὸ τὶς διάφορες μορφές της, γ) πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς, τῶν ὁποίων πηγὴ εἶναι ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος, δ) «πράξεις» τῶν διαφόρων πατριαρχ. καὶ συνοδ. Ἐπιτροπῶν ἢ Ὑπηρεσιῶν, καὶ ε) μικτές, τῶν ὁποίων πηγὴ εἶναι τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖο ἀφ' ἑνός, καὶ ἕνας ἄλλος ἐξω-

98. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς πάσας τὰς κατὰ τόπους ἀδελφὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι καὶ Αἰγαίῳ (Ἀριθμ. Πρωτ. 384 τῆς 9ης Μαΐου 2004)»: «Οὕτως, ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία, ἐξαντληθεῖσα παρακελευομένη τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς κανονικῆς τάξεως, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἀνεχθῆ τὴν ὑπὸ τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ἀρνησθῆναι τῆς ἐφαρμογῆς τῶν Ὁσων τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1928, δι' ἧς ἀνετίθετο τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος Ἐπιτροπικῶς ἢ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους διοικήσεσι καὶ μόνον τῶν Μητροπόλεων τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι, διὸ καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν εὐρείας συνθέσεως Μείζονος Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Συνόδου πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς συνεχῶς ἐντεινομένης κρίσεως διὰ τῆς λήψεως τῶν ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων προβλεπομένων μέτρων». [Βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 254].

99. Ὁ Fr. Lauritzen τονίζει σχετικὰ: «The permanent synod (σύνοδος ἐνδημοῦσα) is an unusual, typically byzantine protagonist of the church history of Constantinople» (βλ. LAURITZEN FR., «Synod decrees of the eleventh century (1025-1081): A classification of the documents of the *Synodos endemousa*» ἐν *Byzantinische Zeitschrift* 105/1 (2012), σελ. 101-13 + 2 Ἐπισυνημμένα).

100. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ ὀρισμένα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀμιγῶς/μόνο πατριαρχικά, ἀλλὰ γι' αὐτὰ θὰ γίνῃ λόγος σὲ ἄλλη περίπτωσι.

τερικός θεσμός, π.χ. άλλη Ἐκκλησία, ἡ Πολιτεία, ἢ κάποιος διεθνῆς ὀργανισμός, ἀφ' ἑτέρου.

Μεταξὺ τῶν ἀμιγῶς πατριαρχ. ἐγγράφων εἶναι π.χ. τὰ ἐξῆς: ὁμολογία πίστεως, ὑπόμνημα, ἐπιστολή ἢ γράμμα, πιττάκιον, ἀπόδειξις, εὐχή, συγχώρησις, ἀφορισμός, παραίτησις, διαθήκη κ.ἄ.

Ἀπὸ τὰ ἀμιγῶς συνοδικὰ εἶναι: διάγνωσις, ἀπόφασις, ἀθώωσις, ὅταν ὁ Πατριάρχης τελεῖ ὑπὸ κατηγορία, *πρᾶξις ἢ ὑπόμνημα ἐκλογῆς Πατριάρχου*, ὅταν ὁ Θρόνος τελεῖ ἐν χηρεία, κ.ἄ.

Ὡς πατριαρχικά καὶ συνοδικὰ μποροῦν νὰ ἀναφερθοῦν τὰ ἐξῆς: *σημείωμα, γράμμα πατριαρχικὸν καὶ συνοδικόν, συνοδικὴ διάγνωσις καὶ ἀπόφασις, καθαιρέσις, κατάκρισις, κέλευσις, πρόσταξις, ψήφος, πρᾶξις, ὄρος, ἀναθεματισμοί, ψήφισμα συνοδικόν, ἀθώωσις, δικαίωσις κ.ἄ.*

Οἱ πατριαρχ. καὶ συνοδ. Ἐπιτροπὲς καὶ λοιπὲς διοικητικὲς Ὑπηρεσίαι τοῦ Πατριαρχείου ἐκδίδουν διάφορες «πράξεις», ἀποφάσεις, ἀποκρίσεις, γνωματεύσεις καὶ ἐγγραφὰ τους: συνήθως οἱ «πράξεις» αὐτὲς ὑποβάλλονται πρὸς ἔγκρισιν ἀπὸ τὸν Πατριάρχη καί/ἢ τὴ Σύνοδο εἴτε διὰ τῆς συνήθους διοικητικῆς ὁδοῦ δι' ὑποβολῆς τους στὸν Πατριάρχη καί/ἢ στὴν Σύνοδο, εἴτε κατόπιν αὐτοπροσώπου ὑποβολῆς τους στὸν Πατριάρχη. Λαμβάνουν δὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «Σεπτῆ Πατριαρχικῆ καί/ἢ Συνοδικῆ ἐντολῆ καὶ κελεύσει» ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου ἢ τῆς περιπτώσεως, πού ἀφοροῦν.

2^ο Ἐκ τοῦ τύπου, τῆς μορφῆς ἢ τοῦ εἴδους, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν. Οἱ «πράξεις» λαμβάνουν διάφορες ὀνομασίες, ὅπως: *Πρᾶξις, Τόμος, διάγνωσις, ἀπόφασις, πιττάκιον, σημείωμα κ.ἄ.*

Ὅρισμένες, μεταξὺ τῶν «πράξεων» αὐτῶν, μποροῦν νὰ διακριθοῦν μὲ βάση τὸν τύπο καὶ τὴ βαρύτητά τους, π.χ. οἱ «Τόμοι», οἱ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις», τὰ «σιγίλλια», οἱ «ἐγκύκλιοι», κ.ἄ.

Οἱ «Πατριαρχ. καί/ἢ Συνοδ. Τόμοι» ἐμπεριέχουν συνήθως ἀποφάσεις νομοθετικοῦ ἢ ἐνισχυμένου διοικητικοῦ χαρακτήρος¹⁰¹. Οἱ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις» συνήθως ἐμπεριέχουν ἀποφάσεις ἐνισχυμένου ἢ ἀπλοῦ διοικητικοῦ χαρακτήρος, ἐνίοτε δὲ καὶ δικαστικοῦ. Ἐνῶ, οἱ «ἐγκύκλιοι» φέρουν τὴν μορφή πατρικῆς διδασκαλίας ἐπὶ θέματος μείζονος ἐκκλησιαστικῆς σημασίας καὶ ἐνδιαφέροντος.

101. Βλ. σχετικὰ ΡΑΛΛΗ Κ.Μ., «Περὶ τῶν συνοδικῶν τόμων», ἐν *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 8 (1933), σελ. 343-8.

Οί δικαστικές «Πράξεις», αποφάσεις, τοῦ Πατριαρχείου προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἱ. Σύνοδο, ἢ ὁποία συγκαλεῖται (καί) ὡς ἐκκλησιαστικὸ Δικαστήριον¹⁰². Σὲ εἰδικές περιπτώσεις δύναται νὰ συγκληθῆ καὶ διευρυμένη Ἐνδημοῦσα ἢ Μείζων Ἐνδημοῦσα Σύνοδος τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου. Οἱ «πράξεις» αὐτὲς φέρουν διάφορες, κατὰ περίπτωσιν, ὀνομασίες, ὅπως: *πρᾶξις καθαιρέσεως, ἀθώφισις, δικαίωσις, κατάκρισις κ.ἄ.*

3^ο Ἐκ τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκουν ἢ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖο ἔχουν. Ὅριμένες «πράξεις» ἔχουν ὡς σκοπὸ καὶ ἀντικείμενο νὰ υἰοθετήσουν μέτρα νομοθετικοῦ χαρακτήρος. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀποτελοῦν π.χ. οἱ «Πατριαρχ. καί/ἡ Συνοδ. Τόμοι». Ἄλλες πάλι «πράξεις» ἔχουν ὡς σκοπὸ ἢ ἀντικείμενο διοικητικοῦ χαρακτήρα, π.χ. τὴν διεκπεραίωση ἑνὸς τρέχοντος διοικητικοῦ θέματος. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἀποτελοῦν οἱ λεγόμενες «πατριαρχικὲς καὶ συνοδικὲς πράξεις» ὑπὸ τὴν εἰδικὴ καὶ στενὴ ἔννοιά τους. Ἄλλες πάλι πράξεις ἔχουν χαρακτηριστὴ δικαστικὸ ἢ πειθαρχικὸ.

Στῆ συνέχεια, θὰ ἀναλυθῆ ἡ συνηθέστερη «πρᾶξις» μεταξὺ τῶν «πράξεων», ἢ λεγομένη «Πατριαρχικὴ καί/ἡ Συνοδικὴ Πρᾶξις».

Β'.

Ἡ «Πατριαρχικὴ καί/ἡ Συνοδικὴ Πρᾶξις»

Α'). Ὅρισμός

«Πατριαρχικὴ καί/ἡ Συνοδικὴ Πρᾶξις» (Patriarcal and Synodal Act/Praxis) καλεῖται ἢ σὲ τρέχοντα ἢ καὶ ἐνίοτε μείζονα ἐκκλησιαστικὰ θέματα ἀφορῶσα ἐνέργεια, ἀπόφασις, ἀπόφρασις, θέσπισμα, διάταξις ἢ κρίσις, συνοδικοῦ χαρακτήρος, κυρίως διοικητικῆς φύσεως καὶ περιεχομένου, ἐνίοτε, ὅμως, καὶ δικαστικῆς¹⁰³ καὶ λατρευτικῆς.

102. Βλ. σχετικὴ διατύπωση: «Ἐκμελετήσαντες δὲ ἐπισταμένως μετὰ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, ὡς δικαστήριον συγκροτηθείσης, πάντα τὰ ἐν τῷ φακέλλῳ ἔγγραφα, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ μαρτυρίας, καὶ διασκεφθέντες Συνοδικῶς ὡς δικαίαν δικαστικὴν κρίσιν μέλλοντες ἐξενεγκεῖν, ἀποφαινόμεθα...» (βλ. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πρᾶξις κηρύξεως ὡς σχισματικῶν...» (βλ. Ὁρθοδοξία 9/4 (Ὀκτ.-Δεκ. 2002), ἐδῶ σελ. 648).

103. Ἡ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πρᾶξις» ὡς «δικαστικὴ πρᾶξις» καὶ «ἔγγραφον» φαίνεται ὅτι ἀντικαθιστᾷ τὴν πρὸ Ἀλώσεως «Διάγνωσιν», ἢ ὁποία ἦταν ἢ κατ' ἐξοχὴν «δικαστικὴ πρᾶξις» (βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 218-44).

Συνάμα, ἢ «Πατριαρχική καί/ἢ Συνοδική Πράξις» ἀποτελεῖ καί «ἔγγραφον» μὲ ὀρισμένη δομὴ καὶ μορφή καὶ συγκεκριμένα τυπολογικὰ στοιχεῖα. Ὡς τέτοιο «ἔγγραφο», ἢ «Πατριαρχική καί/ἢ Συνοδική Πράξις» ἀποτελεῖ τὸ «ὑπόμνημα εἰς δῆλωσιν ἀσφαλείας»¹⁰⁴, διὰ τοῦ ὁποῦ, μεταξὺ ἄλλων, πιστοποιεῖται ἢ ἀπόφαση ἐπὶ ἐνὸς θέματος ἢ ἢ «κατάστασις» ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ προσώπου (κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ). Ὑπ' αὐτὴν τὴν εἰδικώτερη ἔννοια, μελετᾶται ἢ συγκεκριμένη «Πράξις» ἐδῶ.

B'). Προϊῖμοι Τύποι καὶ Ἐπιρροές

1° *Πράξις/ἄξεις (Συνοδικαί)-Πρακτικὰ Συνόδου.* (Lat: actio, actiones (Synodales)-acta, gesta Synodi. Eng: acts/minutes). Ὁ ὄρος «πράξις» χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ δηλώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς συνόδου, ἐμφανίζεται δὲ στὰ πρακτικὰ καὶ στὶς ἀποφάσεις τῶν Οἴκουμ. ἢ ἄλλων Συνόδων, ἐν προκειμένῳ στὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος («πράξις πρώτη, πράξις δευτέρα», κ.ο.κ. ἢ «πράξις περὶ Καρῶσου καὶ Δωροθέου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς» ἢ «πράξις περὶ Φωτίου ἐπισκόπου Τύρου καὶ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Βηρυτοῦ». Τυπολογικὰ, οἱ «πράξεις» αὐτὲς φέρουν τὴ μορφή καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ πρακτικῶν συνεδριάσεων¹⁰⁵. Ἡ μορφή αὐτὴ ἀκολουθεῖται συχνὰ καὶ στὴ μορφή καταχώρισης τῶν «πράξεων» στὸν Κώδικα, καὶ ἀπὸ αὐτὴν παράγεται τὸ σχετικὸ δηλωτικὸ «ἔγγραφο».

Εἰδικώτερα, ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτὴ τῶν πράξεων-πρακτικῶν συνόδων, ἢ «πράξις» ἀποτελεῖ ἐπίσημη ἐκκλησ. ἀπόφαση καὶ ἀπόφανση συνοδικοῦ χαρακτῆρος¹⁰⁶ περὶ ζητημάτων πίστεως (περὶ πίστεως, de fide)¹⁰⁷, καὶ περὶ ζητημάτων ἐκκλησ. διοίκησης καὶ εὐταξίας (περὶ διοικήσεως, de administratio)¹⁰⁸, τὰ ὁποῖα

104. ΣΥΜΕΩΝ ΑΡΧΙΕΠ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, κεφ. σκγ'. PG 155, στήλ. 437.

105. Ἐνδεικτικὰ βλ. SCHWARTZ E., *ACO*, τόμ. I-IV, Berlin-Leipzig 1914-1940.

106. «Ἔθος δὲ ἐν ταῖς συνόδοις μετὰ τὸ καιριώτατον πάντων τυπωθῆναι καὶ ἕτερα ἅπαντα ἀναγκαῖα γυμνάζεσθαι καὶ τυποῦσθαι» (βλ. SCHWARTZ E., *ACO*, II,1,3, σελ. 88).

107. «Ἐπειδὴ τοίνυν ἀμφιβολίαί τινες περὶ τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν ἡμῶν γεγενῆσθαι δοκοῦσιν..., τοῦτο ἰδικῶς τῇ ἡμετέρᾳ ἡρεσεν ἡμερότητι ἵνα ἁγία σύνοδος ἐν τῇ Νικαέων πόλει τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας συγκροτηθῇ ἐφ' ᾧ τε συμβαινόντων τῶν λογισμῶν καὶ πάσης τῆς ἀληθείας ἐρευνηθείσης ἐκποδῶν τε γενομένων τῶν σπουδῶν αἷς πρώην τινὲς χρησάμενοι τὴν ἁγίαν καὶ ὀρθόδοξον θρησκείαν διετάραξαν, τὴν ἀληθῆ πίστιν ἡμῶν εἰς ἅπαντα χρόνον σαφέστερον ἐπιγνωσθῆναι, ὥστε τοῦ λοιποῦ μηδεμίαν δύνασθαι εἶναι ἀμφιβολίαν ἥτοι διχόνοιαν», (βλ. SCHWARTZ E., *ACO*, II,1,1, σελ. 27).

108. Στὴν Ἐπιστολὴ τῆς Συνόδου πρὸς τὸν Ρώμης Λέοντα, σημειώνεται σχετικὰ: «γνωρίζομεν δὲ ὡς καὶ ἕτερα ἅπαντα τῆς τῶν πραγμάτων εὐταξίας καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν εὐσταθείας ἕνεκα ὠρίσαμεν» (βλ. SCHWARTZ E., *ACO*, II,1,3, σελ. 118).

άπασχολούν την Καθόλου Ἐκκλησία γενικώτερα, ἢ και μία συγκεκριμένη Τοπική Ἐκκλησία ειδικώτερα, ἢ ἀκόμη και πρόσωπα (π.χ. καθαιρετικές πράξεις κληρικῶν, πράξεις ἀκοινωνησίας ἢ ἀφορισμοῦ προσώπων κ.ο.κ.).

Οἱ «πράξεις» αὐτῆς τῆς μορφῆς και τοῦ τύπου (δλδ τοῦ τύπου πρακτικοῦ συνεδρίας) συναντῶται και ἀργότερα. Π.χ.: (1) «Πρᾶξις Συνοδικῆ τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ἔτει, ζης’, περὶ Πατριάρχου Μοσχοβίας»¹⁰⁹, και (2) «Πρακτικά τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου» (Πρᾶξις Α’, Β’, Γ’) περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος»¹¹⁰.

2° Κανονικὲς Ἀποκρίσεις. Στὸς προῖμους τύπους «πράξεων» θὰ μπορούσαν νὰ ἀναφερθοῦν οἱ λεγόμενες «Κανονικὲς Ἀποκρίσεις». Τὸ περιεχόμενο τῶν ἀποκρίσεων αὐτῶν ἀφοροῦσε περισσότερο σὲ θεσμικά, πειθαρχικά ἢ λειτουργικά ζητήματα, παρὰ σὲ δογματικά. Βασικὸ στοιχεῖο τῶν ἀποκρίσεων αὐτῶν ὑπῆρξε ἡ «ἀπόκριση» π.χ. τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἢ ὁποῖα ἀποτελέσει σημαντικὴ πηγὴ ὄχι μόνο ἐρμηνείας και ἐφαρμογῆς, ἀλλὰ και ἐνίοτε δημιουργίας δικαίου¹¹¹.

3° Αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα (Ἐπιστολή). Ἐμφανὴς εἶναι ἡ ἐπίδραση τῶν αὐτοκρατ. ἐγγράφων ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν «πράξεων» και «ἐγγράφων». Π.χ. ἡ ἐσωτερικὴ δομὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πράξεων εἶναι παρόμοια μὲ τὰ αὐτοκρατ. ἔγγραφα, ἰδιαιτέρα μὲ τίς ἐπιστολές (epistulae)¹¹²: τίτλωσις (inti-

109. ΣΥΝΟΛΟΣ ΤΟΥ 1593, «Πρᾶξις Συνοδικῆ τῆς Ἁγίας και Μεγάλης Συνόδου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ἔτει, ζης’, περὶ Πατριάρχου Μοσχοβίας», ἐν ΡΑΛΛΗ Γ.Α. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Ε’, σελ. 149-55.

110. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοὶ τῆς «αὐτονομίας» και τοῦ «αὐτοκεφάλου» τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν σύμφωνα μὲ τὸ θετικὸ δίκαιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19^{ου} και 20^{ου} αἰῶνα* (Βιβλιοθήκη Κανονικοῦ και Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀριθ. 5), Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, 1988, σελ. 179-221.

111. Συντάκτες τέτοιων ἔργων ὑπῆρξαν οἱ Πατριάρχες Φώτιος ὁ Μέγας (9^{ος} αἰ.), Νικόλαος Γ’ (11ος), Λουκάς Χρυσοβέργης και Κοσμᾶς Ἀττικός, Γεννάδιος Σχολάριος κ.ἄ. Σχετικὰ μὲ τίς «Κανονικὲς Ἀποκρίσεις», βλ. ΡΑΛΛΗ Γ. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα...*, τόμ. Δ’, Ἀθήνησι: Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαροφύλακος, 1854, σελ. 331. – LAURENT V., «Réponses canoniques inédites du patriarcat byzantin», ἐν ... *Échos d’Orient* 33/175 (1934), σελ. 298-315. – ΤΡΩΙΑΝΟΥ ΣΠ. Ν., *Οἱ Πηγές...*, σελ. 408-16.

112. Ὁ Ἱερώνυμος Ἱ. Κοτσώνης τονίζει: «...ἡ ὑπὸ μορφὴν ἐπιστολῆς ἀνακοίνωσις ἐκκλησιαστικῶν θεσπισμάτων ἢ διατάξεων ἴσως νὰ διεμορφώθη ἐξ ἐπιδράσεως τῶν συμβαινόντων τότε ἐν τῇ Πολιτείᾳ, τῆς ὁποίας οἱ βασιλεῖς ἢ οἱ αὐτοκράτορες τῆς ἐλληνικῆς [ἢ] ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἐξέδιδον τὰ διατάγματα αὐτῶν ὑπὸ μορφὴν γραμμάτων (epistulae)» (βλ. ΚΟΤΣΩΝΗΣ ΙΕΡΩΝ. Ι., «Γράμμα. Ὡς ἐπίσης και: ἐπιστολή, ἢ γραφή, ἢ ἐπίσταλμα, ἢ πρᾶξις», ἐν *ΘΗΕ*, τόμ. 1, Ἀθήναι 1962, σελ. 637-41). Βλ. σχετικὴ περιεκτικὴ μελέτη τοῦ CLASSEN P., *Kaiserreskript und Köni-*

tulatio), κύριο σῶμα ἢ *corpus* (“prooimion” ἢ “arenga”, “narratio”, “dispositio”, καὶ “sanctio”), με χαιρετισμὸ καὶ ἡμερομηνία στὸ τέλος.

Γ'). Ὅρισμένα Χαρακτηριστικά

1° Τὸ Προοίμιον. Τὸ προοίμιον (*prooimion, arenga*) μᾶς ἐπίσημης «πατριαρχ. καὶ συνοδ. πράξεως» ἀποτελεῖ μία ρητορικοῦ τύπου καὶ ὕφους¹¹³ εἰσαγωγή με θεολογική, ἠθική, διδακτική ἢ καὶ παραινετική διάσταση, καὶ ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα πολλῶν πατριαρχ. καὶ συνοδ. πράξεων καὶ ἐγγράφων (π.χ. ἐπιστολῶν, σιγγιλιῶν, πράξεων, τόμων κ.ἄ.).

Ὅπως γιὰ τὰ αὐτοκρατ. διατάγματα, τὸ προοίμιον ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο βάρους τῆς ἐπιχειρηματολογίας τους¹¹⁴, ἔτσι καὶ γιὰ τίς «πατριαρχ. πράξεις», τὸ προοίμιον χρησιμοποιεῖται ὡς ἡ ἰδεολογική, θεολογική, κανονική ἢ νομική βάση καὶ θεμελίωση γιὰ τὴν ἀπόφαση, ποὺ πρόκειται νὰ ἀκολουθήσει¹¹⁵. Πολλές φορές, τὰ προοίμια ἐμπεριέχουν ἰδεολογικὲς διακηρύξεις καὶ ἀπηχοῦν τὴν ἀντίληψη τῆς ἰδεολογίας τοῦ Οἴκου. Πατριαρχεῖου Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἰδιαίτερη σημασία τῶν προοιμίων γιὰ τὴν πατριαρχ. γραμματεία μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν περιστασιακὴ ἀναγραφή κατὰ τὴν ὕστερη βυζαντινὴ ἐποχὴ (β' ἡμ. 14^{ου} αἰ.), στὸ περιθώριο ἢ στὸν τίτλο τῶν καταχωρισμένων στὸν «Ἱερὸ Κώδικα» κειμένων, τοῦ ὀνόματος τοῦ πατριαρχ. ὀφφικιάλλου, ὁ ὁποῖος τὰ συνέταξε, π.χ. ὁ πρωτονοτάριος Βαλσαμῶν ἢ ὁ πρωτονοτάριος Πεπαγωμένος¹¹⁶.

gsurkunde: Diplomatische Studien zum Problem der Kontinuität zwischen Altertum und Mittelalter (Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ μελέται, 15), Θεσσαλονίκη 1997, ἰδιαίτερος σελ. 60 κ.ἑ. – MILLAR F., *The Emperor in the Roman World (31 BC – AD 337)*, London 1977, σελ. 551 κ.ἑ. Σχετικὰ μετὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τίς σχέσεις μετὰ τὴν αὐτοκρατ. γραμματεία βλ. GAUDEMET J., *La formation du droit séculier et du droit de l'Église au IVe et Ve siècle* (Institut de droit romain de l'Université de Paris, 15), Paris: Sirey, 1957.

113. Γιὰ τὴ θέση τῆς ρητορικῆς στὸ Βυζάντιο, βλ. KENNEDY G., *Greek Rhetoric under Christian Emperors*, Princeton, N.J. 1983, σελ. 23-5, 293 κ.ἑ. – PREVIALE L., «Teoria e prassi del panegirico bizantino», ἐν *Emerita* 18 (1950), σελ. 340-2. – GARZYA A., «Literarische und rhetorische Polemiken der Komnenenzeit», ἐν *Byzantinoslavica* 34 (1973), σελ. 6.

114. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχαία ρητορική τῆς «θεραπείας», ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἀκροατῆ στὸ προοίμιον τοῦ λόγου ἐξασφάλιζε τὴν ἐπιτυχία στὴν πράξη (σχετικὰ μετὰ τὴ χρήση τῆς ρητορικῆς τέχνης ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ Κράτος καὶ τὴν Ἐκκλησία (βλ. HUNGER H., *Βυζαντινὴ λογοτεχνία: Ἡ λόγια κοσμικὴ γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, μετάφραση Α. Γ. Μπενάκη, τόμ. 1, Ἀθήνα: Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης (MIET), 1987, σελ. 134-7).

115. MAZAL O., *Die Prooimien...* Βλέπε ἐπίσης HUNGER H., «Kanonistenrhetorik im bereich des Patriarchats am beispiel des Theodoros Balsamon», ἐν ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., (Ἐπιμ.), *Τὸ Βυζάντιο κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα: Κανονικὸ Δίκαιο, Κράτος καὶ Κοινωνία*, Ἀθήνα 1991, σελ. 37-59.

116. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 255, 259.

Ὁφρικιάλοι γραφεῖς *προομιῶν* πράξεων ἐντοπίζονται καὶ στὰ τέλη τοῦ 17^{ου} καὶ στὶς ἀρχὲς 18^{ου} αἰ., ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (17^{ος} αἰ.)¹¹⁷, καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχ. Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς Νικόλαος Κριτίας (18^{ος} αἰ.)¹¹⁸ κ.ἄ.

2^ο Τὸ Σῶμα (*corpus*) καὶ ἡ συνήθης τυπολογία μᾶς «Πράξεως». Σὲ ἀντίθεση π.χ. μὲ τίς ἐπιστολές καὶ τὸν κυρίως παραινετικὸ καὶ συμβουλευτικὸ τους χαρακτήρα, τὸ διατακτικὸ μέρος τῆς «πράξεως» χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ νομικὴ του φύση καὶ γλῶσσα. Ἐμπνεόμενες ἀπὸ ἀντίστοιχους τύπους αὐτοκρατ. διαταγμάτων καὶ ἄλλων ἐπισήμων δημοσίων ἐγγράφων¹¹⁹, οἱ «πράξεις» συχνὰ χρησιμοποιοῦν διατακτικὴ ἢ δικαστικὴ γλῶσσα.

Ἡ χρησιμοποιούμενη ὀρολογία εἶναι συχνὰ παρόμοια μὲ αὐτὴν τῆς δικαστικοῦ χαρακτήρα *συνοδικῆς διαγνώσεως*. Π.χ.: *ἐδεήθη συνοδικῆς διαγνώσεως, τὴν παροῦσαν συνοδικὴν ποιεῖται διάγνωσιν καὶ ἀπόφασιν*¹²⁰. Ἐνῶ στὸ διατακτικὸ μέρος τῆς πράξεως συχνὰ χρησιμοποιοῦνται ἐκφράσεις τύπου: (ἡ σύνοδος) *διέκρινε, ἐθέσπισε, διωρίσατο, ἔκρινεν, παρακελεύεται, ἀποκαθίστησι καὶ ἐπιτάττει καὶ παρακελεύεται διὰ τῆς παρούσης ἐγγράφου συνοδικῆς πράξεως, διαγινώσκει καὶ ἀποφαίνεται... ἀκολούθως τῷ προστάγματι, συμφωνοῦμεν καὶ ἀποφαινόμεθα*¹²¹, καὶ ἄλλες παρόμοιες ἐκφράσεις.

117. Βλ. σχετικὸ λήμμα, ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων», ἐν Μ. Ι. ΓΕΛΩΝ, *Χρονικὰ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας: Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς 1454-1830*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει: Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, 1883, σελ. 104-8. – ΑΜΑΝΤΟΥ Κ., «Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων (1641-1709)», ἐν *Ἑλληνικά* 5 (1932), σελ. 335-50. – ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Τ., «Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ ἐξ Ἀπορρήτων», ἐν *ΘΗΕ*, τόμ. 8, Ἀθήνα 1966, στήλ. 854-6. Σημείωση: Κείμενα *προομιῶν* παραδίδονται συγκεντρωμένα στὸ γφ. Paris. Suppl. gr. 754.

118. Στὸ τέλος τοῦ «Β' Κώδικος Κριτίου», ὁ ὁποῖος φυλάσσεται στὸ Ἀρχαιοφυλάκιο τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, διασώζεται σειρὰ *προομιῶν*, τὰ ὁποῖα «ἀποδίδονται» στὸν Νικόλαο Κριτία. Τὰ *προοίμια* αὐτὰ δὲν ἀναγράφονται στὸν Πίνακα Περιεχομένων τοῦ ἐν λόγῳ χειρογράφου Κώδικα, τὸν ὁποῖο συνέταξε ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Σ' (βλ. δημοσίευση τοῦ Πίνακα ἀπὸ τὴν ἈΓΓΕΛΟΜΑΤΗ-ΤΣΟΥΓΚΑΡΑΚΗ Ε.-Ν., «Νικόλαος Κριτίας. Βιογραφικὰ καὶ ἐργογραφικὰ», ἐν *Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά* 1 (1984), σελ. 309-35). Βλ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Π., *Ἀλληλογραφία τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὴ Μονὴ Γηρομερίων Θεσπρωτίας κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ καὶ νεότερη περίοδο: Συμβολὴ στὴ φιλολογικὴ ἔρευνα τῆς πατριαρχικῆς γραμματείας* (Διδακτορικὴ Διατριβή), Ἀθήνα 2010, σελ. 55.

119. CLASSEN P., *Kaiserreskript und Königsurkunde...*, σελ. 100-1.

120. Βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 245-7.

121. Βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 246-9.

3° Τὸ Τυπολογικὸ Σχῆμα. Τὸ τυπολογικὸ σχῆμα (schema) μιᾶς «πράξεως», καὶ πῶς συγκεκριμένα μιᾶς «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεως», υἰοθετεῖ συνήθως ἢ μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς μέρη: τίτλῳσις (intitulatio), προοίμιον (prooimion, arenga), ἔκθεσις (expositio), ἀπόφασις/ἀπόφανσις (dispositio), κυρώσεις (sanctiones), τύπος καταλήξεως (Schlussformel, conclusion), ὑποσημείωσις/ὑπογραφή (Unterschrift subscriptio)¹²².

Στὴν πρώιμη περίοδο τῆς Ὀθωμανοκρατίας, οἱ ἐκκλησιαστικὲς «πράξεις» καὶ τὰ «ἔγγραφα» διετήρησαν τὰ γενικὰ δομικὰ τυπολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὑστερης πρὸ τῆς Ἀλώσεως περιόδου¹²³. Ἡ βυζαντινὴ αὐτὴ γραφειοκρατικὴ παράδοση –μὲ ὀρισμένες παραλλαγές σὲ ὀρισμένα τουλάχιστον εἶδη «ἔγγράφων»– συνεχίσθηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὀθωμανικῆς περιόδου¹²⁴. Γενικά, ὅμως, ἡ διάρθρωση τῆς γραμματείας, τὸ modus operandi καὶ ἡ τυπολογία τῶν «ἔγγράφων» δὲν μεταβλήθηκε ριζικὰ¹²⁵.

Σήμερα, οἱ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδικὲς Πράξεις» ἀκολουθοῦν ἐν πολλοῖς, ἂν ὄχι πιστά, τὴν παράδοση τῶν βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀθωμανικῶν χρόνων.

122. MAZAL O., *Die Prooimien...*, σελ. 59, καθὼς ἐπίσης καὶ τὶς τυπολογικὲς περιγραφὲς τοῦ DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 244-80.

123. Ἡ Παῖζη καὶ Ἀποστολόπουλος ἐπισημαίνουν: «Ὁ νέος πατριάρχης [Γεννάδιος Β΄ ὁ Σχολάριος] ὅμως, καθὼς καὶ ὁ συνεργάτης του, ὁ νέος μέγας χαρτοφύλαξ [Θεόδωρος Ἀγαλλιανός], εἶχαν ὡς προγραμματικὴ ἀρχὴ τὴ συνέχιση τῆς βυζαντινῆς παράδοσης σὲ ὅλα τὰ επίπεδα. Καὶ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἦταν ἡ τήρηση τῶν κανόνων τῆς βυζαντινῆς γραφειοκρατικῆς παράδοσης στὴν πατριαρχικὴ γραμματεία... σώζονται ἔγγραφα τεκμήρια, ἀπὸ τὰ πρώιμα μάλιστα μεταβυζαντινὰ χρόνια, τεκμήρια τὰ ὁποῖα, ὕστερα ἀπὸ μελέτη τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τους, εἶναι ἱκανὰ νὰ θεμελιώσουν τὴν ἀποψη πὼς μετὰ τὴν ἐπαναλειτουργία τοῦ πατριαρχείου στὸ πλαίσιο τοῦ κράτους τῶν Ὀθωμανῶν κυριάρχησε ἡ βυζαντινὴ παράδοση» (βλ. ΠΑΪΖΗ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ Μ. - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Γ., *Ἐπίσημα κείμενα...*, σελ. 13-4).

124. Π.χ. ὀρισμένες παραλλαγές τύπου (φόρμας) παρατηροῦνται στὰ σιγίλλια. Ἡ Π. Εὐαγγέλου ἐπισημαίνει ὅτι «κατὰ τὴν ὕστεροβυζαντινὴ ὅμως περίοδο καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸν 14^ο αἰῶνα, ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζονται σιγίλλια μικτοῦ τύπου, τὰ ὁποῖα ἔφεραν χαρακτηριστικὰ φόρμας ἢ περιεχομένου ποὺ προσιδιάζαν σὲ ἄλλες κατηγορίες πατριαρχικῶν γραμμάτων μίᾳ ἀπὸ τὶς παραλλαγές αὐτῆς ἦταν τὸ “συνοδικὸν σιγίλλιῶδες γράμμα” τὸ ὁποῖο προερχόταν ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ τοῦ σιγιλίου μὲ τὸν τύπο τοῦ συνοδικοῦ γράμματος. Στὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο ἡ χρῆση τῆς ἐν λόγῳ παραλλαγῆς ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴ Γραμματεία γενικεύθηκε καὶ καθιερώθηκε» (βλ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Π., *Ἀλληλογραφία...*, σελ. 55). Καὶ ὁ J. Darrouzès ἐπισημαίνει ὀρισμένες παραλλαγές τύπου (φόρμας), τὶς ὁποῖες χαρακτηρίζει «des anomalies plus ou moins graves» καὶ «formes de rédaction batârde» (βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 186).

125. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Βασ. Σταυρίδης, τὸ «Ὁροθετήριον» τοῦ 1845, τὸ σχετικὸ μὲ τὴν λειτουργία τῆς πατριαρχ. γραμματείας ἀντικατοπτρίζει τὴν ἀνέκαθεν λειτουργίαν τοῦ γραφείου καὶ δὲν εἰσάγει νέον τι» (βλ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ Β. Θ., *Οἰκουμένικὸν Πατριαρχεῖον...*, στήλ. 778).

Δ') Οί λογοτεχνικές πηγές.

Οί σημαντικότερες πηγές τών «πράξεων» είναι άγιογραφικά κείμενα¹²⁶, πολιτικοί (άστικοί) νόμοι και άυτοκρ. νομοθεσία, ίεροί κανόνες¹²⁷, καθώς επίσης και προηγούμενες «Πατριαρχ. και Συνοδ. Πράξεις».

Ή άναφορά στην Άγία Γραφή, σε κανόνες τών Συνόδων ή σε προηγούμενες άποφάσεις κατεδείκνυε και καταδεικνύει την αντίληψη για συνέχεια τής δικαϊκής παραδόσεως.

Ε') Ή «Πατριαρχ. και Συνοδ. Πράξις» τής ύστερης βυζαντινής έποχής

Κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο, ή «πράξις» διατηρεϊ έν πολλοίς τή γενική σημασία τής «ένέργειας» και «άποφάσεως» (νομοθετικής, δικαστικής διοικητικής), και άναφέρεται σε σειρά ένεργειών, οί όποτες και λαμβάνουν ανάλογες κατά περίπτωση όνομασίες. Σταδιακά, όμως, ό όρος «Πράξις» αρχίζει νά ύποδηλώνει συγκεκριμένη διοικητική «πράξη»¹²⁸, αλλά και συγκεκριμένο -τυπολογικά και μορφολογικά- «έγγραφο» τής εκκλησιαστικής διοίκησης, τό όποιο φέρει ιδιαίτερα δομικά χαρακτηριστικά, γνωστό ως «Συνοδική Πράξις».

Ίστορικά, ό όρος «πράξις» έμφανίζεται σε «έγγραφο» του Πατριάρχη Γερμανού Β' (1222-40)¹²⁹ προς τον Μητροπολίτη Ίκονίου και άφορά στην περίπτωση του Μιχαήλ Ξηρού¹³⁰. Μέχρι την έποχή του Πατριάρχη Άντωνίου Δ'

126. Βλ. MAZAL O., *Die Prooimien...*, σελ. 81.

127. Βλ. SCHMINCK A., «Wörtliche Zitate des Weltlichen und kirchlichen Rechts im Register des Patriarchats von Konstantinopel», έν CH. GASTGEBER ET AL., (Έπιμ.), *The Register of the Patriarchate of Constantinople...*, σελ. 235-44.

128. Ό J. Darrouzès διαφοροποιεί τις δικαστικές από τις διοικητικές «πράξεις». Άναφερόμενος στην «διάγνωση» ως δικαστική «πράξη» (acte), τήν διαφοροποιεί από τήν «πράξιν (συνοδικήν)», ως διοικητική «πράξη» (acte). Λέγει χαρακτηριστικά: «La diagnòsis est un acte judiciaire tandis que la praxis est un acte de gouvernement et d'administration» (βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 244).

129. ΛΑΓΟΠΑΘΗ ΣΠ. ΝΙΚ., *Γερμανός ό Β' Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικαίας (1222-1240): Βίος, Συγγράμματα και Διδασκαλία αΐτου Άνέκδοτοι Όμιλία και Έπιστολαι/τό Πρωτον εκδιδόμεναι ύπό Σπ. Λαγοπάτη*, Έν Τριπόλε: Έκ τών Τυπογραφείων τής Έφημερίδος «Μορέας», 1913, σελ. 16-29.

130. Τό έγγραφο αυτό άναφέρεται ως έξής: LAURENT V., *Les registes des actes...*, vol. I, Fasc. IV, σελ. 102-3 (N. 1298). Για τις «διοικητικές πράξεις» του Πατριάρχου Γερμανού Β', βλ. ΛΑΓΟΠΑΘΗ ΣΠ. ΝΙΚ., *Γερμανός ό Β'*, σελ. 30 κ.έ. Σχετικά με τήν οικογένεια τών Ξηρών, βλ. CHEYNET J.-C., «Les Xèroi, administrateurs de l'Empire», έν CHEYNET J.-C. -SODE CL., (Eds.), *Studies in Byzantine Sigillography*, τόμ. 11, Berlin-Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2012, σελ. 1-34.

(1389-90 και 1391-7) ἐμφανίσθηκε –ὡς ἀνταγωνιστικὸς τῆς «πράξεως» ὄρος– ὁ ὄρος «γράμμα-συνοδικόν»¹³¹, ὅπως εἶχε γίνεαι καὶ στὴν περίπτωσι τῆς «διαγνώσεως»¹³².

Ἀπὸ μορφολογικῆς καὶ τυπολογικῆς ἀπόψεως, ἡ μορφή τῆς *Πράξεως* ἔγινε πρὸ συγκεκριμένη τὸν 14^ο αἰ., ἀφ' οὗ, ἐν τῷ μεταξὺ, υἰοθέτησε χαρακτηριστικὰ, ὅπως αὐτὰ ἐμφανίζονται στὸ «σιγίλλιο»¹³³.

Σύμφωνα μὲ τὸν J. Darrouzès, ὁ ὄρος «Πρᾶξις» προσδιορίζει πρωτίστως τὸ περιεχόμενον τῆς «πράξεως», τὴν «πράξη» αὐτὴ καθ' ἑαυτή, παρὰ ἕναν διπλωματικὸ τύπον σύνταξης καὶ ἀποστολῆς. Ὁ πλήρης προσδιορισμὸς τοῦ εἴδους (genre) δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθεῖ σὲ μιὰ τυπολογικὴ ἀνάλυσι, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς σημασίας καὶ ἰσχύος τῆς (teneur), ἡ *πρᾶξις* ἔχει ὀρισμένα ἴδια χαρακτηριστικὰ: σὲ γενικὲς γραμμῆς, ἡ *Πρᾶξις* φέρει χαρακτηριστικὰ ἐπισημότητας (marques de solennité), ὅπως π.χ. προοίμιον καὶ ὑπογραφή, χαρακτηριστικὰ, τὰ ὁποῖα τῆς ἀποδίδουν ἀξία, ἴση μὲ αὐτὴ τοῦ «σιγιλίου»¹³⁴, ἀπὸ τὰ πατριαρχ. ἔγγραφα¹³⁵.

Ἡ «Συνοδικὴ Πρᾶξις» χρησιμοποιεῖ ἐνίστε τὴν ὀνομασία τοῦ «συνοδικοῦ γράμματος»¹³⁶ καὶ μπορεῖ νὰ ἔχει τὸν τύπον *σημειώματος*¹³⁷. Ὅπως, ὀρθά, ἐπιση-

131. Σχετικὰ μὲ τὸ «γράμμα συνοδικόν» βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 215-218· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Sur la nomenclature...», σελ. 246. – MAZAL O., *Die Prooimien...*, σελ. 54.

132. Σχετικὰ μὲ τὴν «διάγνωσιν» βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 218-244· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Sur la nomenclature...», σελ. 246. – MAZAL O., *Die Prooimien...*, σελ. 54-9.

133. Ὁ O. Mazal ἐπισημαίνει σχετικὰ: «Die Form der Praxis, die mit dem 14. Jahrhundert exakter greifbar wird, nimmt konsequenterweise Charakteristika an, wie sie das Sigillion aufweist» (βλ. MAZAL O., *Die Prooimien...*, σελ. 59).

134. Σχετικὰ μὲ τὸ «σιγίλλιον», βλ. DARROUZÈS J., *Recherches...*, σελ. 413-5· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Le registre synodal...*, σελ. 181 κ.έ.· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Sur la nomenclature...», σελ. 245. – MAZAL O., *Die Prooimien...*, σελ. 59 κ.έ. – ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ν., «Sigillion (σιγίλλιον)», ἐν *ODB*, σελ. 1893-4.

135. Σύμφωνα μὲ τὸν J. Darrouzès: «Les deux terms [i.e. praxis synodale et diagnôsis] désignent en effet en premier lieu le contenu de l'acte, l'action elle-même plutôt qu'une forme diplomatique de rédaction et de expédition. La définition complète du genre ne peut donc se limiter à une analyse formelle; mais en raison même de sa teneur la praxis synodale possède quelques traits caractéristiques que la diagnôsis ne reçoit pas: elle contient en général des marques de solennité, prooimion et signature, qui lui donnent parmi les actes synodaux une valeur équivalente à celle du sigillion parmi les actes patriarcaux» (βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 244).

136. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 215-8.

137. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 205 κ.έ. καὶ 245: «La praxis générale... peut rester en forme de semeïōma».

μαίνει ο J. Darrouzès, ή «καθολική δικαιοδοσία» (compétence universelle) της Ένδημούσης Συνόδου ἐπὶ παντὸς ζητήματος προκαλεῖ σύγχυση καὶ σὰ εἶδη (genres) ἐγγράφων τῆς πατριαρχ. γραμματείας¹³⁸.

Ἐπίσης, ἡ «Συνοδικὴ Πράξις» ἢ «Πράξις» ἀποτελοῦσε τὸ ἐπιβεβαιωτικὸ ἔγγραφο, ποὺ ἀκολουθεῖ, ὑπὸ τὴ μορφή ὑπομνήματος ἢ/καὶ γράμματος τῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας ἐπισκόπου. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης († 1429) δίδει τὸν ἐξῆς ἐνδιαφέροντα ὄρισμό, χαρακτηριστικὰ καὶ τυπολογία στὸ κεφ. σκγ' "... περὶ τῆς λεγομένης πράξεως [de actione], ἥτοι γράμματος [λατ: scripto], τὰ περὶ χειροτονίας δηλοῦντος":

“Οὕτως οὖν ὁ χειροτονηθεὶς ἀρχιερεὺς καταστάς πάντα τὰ νενομισμένα τετέλεκεν. Ὅς καὶ ἐγγράφως λαμβάνει τὰ περὶ αὐτοῦ ὑπομνήματα εἰς δῆλωσιν ἀσφαλείας, γράμμα λαβὼν πάντα περιέχον[,] τὴν ἀναγωγὴν αὐτοῦ, τὴν ἱερωσύνην, τὸν βίον, τὰς ψήφους, καὶ ὑπὸ τίνων ἐψηφίσται, καὶ ὅπως τὴν ἀρχιερωσύνην κανονικῶς ἔλαβεν. Ὁ δὲ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὑπογράφει, καὶ βούλλη [τ.ἔ. bulla] οἰκεία σφραγίζει, ὡς ἂν ἡ εἰς ἐπισκοπὴν κατάστασις ἐμάρτυρος τούτου ἦ”¹³⁹.

Τέτοιες «πράξεις» ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας μαρτυροῦνται ἀπὸ τὸν *Ἱεροὺ Κώδικα*¹⁴⁰.

Βέβαια, ὅπως θα δούμε παρακάτω, σήμερα ἡ «Πατριαρχικὴ καὶ/ἢ Συνοδικὴ Πράξις» δὲν περιορίζεται μόνο σὰ ὡς ἄνω πλαίσια, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται σχεδὸν «ἀδιακρίτως» γιὰ πολλὰ καὶ διαφορετικὰ «πράξεις».

Στ') Διακρίσεις-Κατηγοριοποιήσεις τῶν «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεων» (Σήμερα)

Σήμερα, ἡ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις» διατηρεῖ ἐν πολλοῖς τὰ οὐσιαστικὰ καὶ τυπολογικὰ στοιχεῖα καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς καὶ ὀθωμανικῆς περιόδου, τ.ἔ. τὴ φιλοσοφία, τὴ θεματολογία, τὴ δομὴ καὶ τὴν τυπολογία

138. Ὁ J. Darrouzès ἐπισημαίνει σχετικὰ: «... c'est la même assemblée qui exerce tous les pouvoirs; la compétence universelle du synode entraîne une certaine confusion dans le traitement des affaires qui lui sont soumises et dans les genres des actes émis par la chancellerie. Celle-ci hésite entre plusieurs termes, depuis le titre jusqu' à la conclusion et dans les références à d'autres actes...» (βλ. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 244).

139. ΣΥΜΕΩΝ ΑΡΧΙΕΠ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, κεφ. σκγ'. PG 155, στήλ. 437.

140. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 253 κ.ἔ.

τῆς ἀντίστοιχης «Πράξεως» τῆς βυζαντινῆς καὶ ὀθωμανικῆς περιόδου (τίτλωσις, προοίμιον, ἔκθεσις, ἀπόφασις/ἀπόφανσις, κλπ.).

Ἀπὸ τὴν συγκριτικὴν, ὅμως, μελέτη τῶν δεδομένων φαίνεται ὅτι ἡ «Πράξις» ὑπὸ τὴν εἰδικὴ ἔννοια (τ.ἔ. τῆς «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεως») ἀντικατέστησε τὴν (βυζαντινὴν) «διάγνωσιν» καὶ χρησιμοποιεῖται (πλέον) καὶ ὡς «ποινικὸ ἔγγραφο».

Ἀπὸ πλευρᾶς «εἰδους» (genre), οἱ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις» μποροῦν νὰ διαχωρισθοῦν σὲ τρεῖς βασικὲς κατηγορίες:

1) Διοικητικῆς, 2) Ποινικῆς, καὶ 3) Λατρευτικῆς (περὶ λατρείας) «Πράξεις».

Οἱ «διοικητικῆς πράξεις» ἀφοροῦν εἴτε σὲ ζητήματα γενικῆς διοικητικῆς φύσεως, εἴτε ἀφοροῦν στὴν κατάστασι προσώπων (ἐπισκόπων, ἱερέων κ.ἄ., κληρικῶν καὶ λαϊκῶν). Οἱ «ποινικῆς πράξεις» ἐπιβάλλουν ἢ αἴρουν ποινές, ἐνῶ οἱ «λατρευτικῆς πράξεις» ἀφοροῦν σὲ θέματα λατρείας.

1) Διοικητικῆς «Πράξεις»

Οἱ «διοικητικῆς πράξεις», ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, μποροῦν νὰ διαχωρισθοῦν σέ: 1° Ἀπόσωπες (ἢ Τοπικοῦ Ἐνδιαφέροντος) «Πράξεις», καὶ 2° Ἀτομικῆς (ἢ Προσωπικῆς) «Πράξεις».

1° Ἀπόσωπες (ἢ Τοπικοῦ Ἐνδιαφέροντος) «Πράξεις» (Impersonal Act/Praxis, Acte/Praxis général(e)). Ὡς τέτοιες μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν οἱ ἐξῆς «Πατριαρχικῆς καὶ/ἢ Συνοδικῆς Πράξεις»:

(α'). Περὶ χειραφετήσεως ἐπαρχιῶν, ὑπαγωγῆς καὶ ἐνώσεως ἐπαρχιῶν μὲ Ἀυτοκέφαλη Ἐκκλησία¹⁴¹ (β'). Περὶ διοικητικῆς ὑπαγωγῆς «ἐπιτροπικῶς» μητροπόλεων¹⁴², (γ'). Περὶ ἰδρύσεως ἐπισκοπῶν καὶ μητροπόλεων¹⁴³, (δ'). Περὶ

141. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ τῆς ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἑπτανήσου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθ. Πρωτ. 3446, Διεκπ. 2230 κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1866)», (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 249-53).

142. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ διοικήσεως τῶν Ἐρεῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν (Ἄρ. Πρωτ. 2231 τῆς 4^{ης} Σεπτεμβρίου 1928)», (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 263-8). Βλ. σχετικὰ ΚΟΜΜΑΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Κ. [ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΕΒΑΣΤΕΙΑΣ], *Ἡ Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξις τοῦ 1928, παρακωλυομένη τοῖς ὄροις: Τὸ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ Ἀρχείου ἱστορικὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου γὰρ τὴ διατήρησι τῶν δικαίων του ἐπὶ τῶν Μητροπόλεων του τῶν Νέων Χωρῶν*, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Φωτομέθεξις, 2006.

143. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πράξις ἐπὶ τῇ ἰδρύσει δευτέρου Μητροπολίτου μέρους τῆς Οὐγκροβλαχίας (α). «Ἡ γεγνηῖα Συνοδικὴ πράξις ἐπὶ τῇ ἀγνωστῇ Ἐκκλησίᾳ Οὐγκροβλαχίας», (βλ.

Περί αποσπάσεως μέρους ἐπαρχίας, ἐνώσεως καὶ μετονομασίας¹⁴⁹, κ.ἄ., οἱ ὁποῖες προκύπτουν ἀπὸ διάφορες νέες συνθήκες καὶ καταστάσεις, οἱ ὁποῖες ἀπαιτοῦν νέες ἀποφάσεις καὶ «Πράξεις»¹⁵⁰.

2^ο Προσωπικὲς ἢ Ἀτομικὲς «Πράξεις» (*Personal Act/ Praxis, Acte/Praxis personel(le)*). Ὡς Προσωπικὲς ἢ Ἀτομικὲς «Πράξεις» μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν οἱ ἑξῆς:

(α'). «Συνοδικὴ Πράξις» ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας¹⁵¹,

(β'). Πράξις μεταθέσεως ἐπισκόπου¹⁵²,

καὶ] μετονομασίας τῆς Μητροπόλεως Παναμᾶ εἰς Μητρόπολιν Μεξικῆ (τῆς 31^{ης} Αὐγούστου 2005)» (βλ. Ὁρθοδοξία 12/3 (Ἰούλ.-Σεπτ. 2005), σελ. 461-2). Βλ. ἐπίσης ΡΑΛΛΗ Κ.Μ., *Περί μεταθέσεως τῆς ἐπισκοπικῆς ἑδρας [κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας]* (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Ἐπετηίδος τοῦ Πανεπιστημίου), Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1912, σελ. 95-8· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἐγχειρίδιον...*, σελ. 92.

149. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «[Πατριαρχ. καὶ Συνοδ.] Πράξις ἀποσπάσεως τῆς Νήσου Νισύρου ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρόδου καὶ προσαρτήσεως αὐτῆς τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Κώου (Ἀριθμ. Πρωτ. 372 τῆς 28^{ης} Ἀπριλίου 2004)» (βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 235-6) καὶ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις μετονομασίας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰταλίας εἰς Μητρόπολιν Ἰταλίας καὶ Μελίτης (τῆς 25^{ης} Ἀπριλίου 2005)» (βλ. Ὁρθοδοξία 12/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2005), σελ. 216-7).

150. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ ἀναστολῆς τῆς ἰσχύος τοῦ Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Τόμου περὶ Ἑσθονίας (Ἀριθμ. Πρωτ. 267 τῆς 13^{ης} Ἀπριλίου 1978)» (βλ. ARCHIM. G.D. PARATHOMAS ET M.H. PALLI, *L'Église autonome orthodoxe d'Estonie (Approche historique et nomocanonique)* (Bibliothèque nomocanonique, 11), Katérini: Les Éditions Épektasis 2002, σελ. 199-200) καὶ ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις ἐνεργοποιήσεως τοῦ Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Τόμου τοῦ 1923 περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Μητροπόλεως Ἑσθονίας (Ἀριθμ. Πρωτ. 201 τῆς 20^{ης} Φεβρουαρίου 1996)» (βλ. Ὁρθοδοξία 3/1 (Ἰαν.-Μάρτ. 1996), σελ. 16-9).

151. DARROUZÈS J., *Le registre synodal...*, σελ. 253-6. – ΠΑΪΖΗ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ Μ. - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Γ., *Ἐπίσημα κείμενα...*, σελ. 93-6, 107-9, 117-20, 207-11, 239-41, 243-6, 249-51.

152. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Ἡ συνοδικῶς γεγρονυῖα μετάθεσις τοῦ ἐπισκόπου Βλαντιμήρου, κυροῦ Ἀλεξίου, ἐπὶ τὴν ἀγιοτάτην μητρόπολιν Κυβέβου καὶ πάσης Ῥωσίας» (βλ. MIKLOSICH FR. - MÜLLER J., *Acta...*, TOM. I, σελ. 336-40. – ΝΕΙΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Συνοδικὴ Πράξις Μεταθέσεως τοῦ Μητροπολίτου Κοτναεῖου εἰς τὴν (τῆς) Φιλαδελφείας, ταῦτὸν δὲ εἰπεῖν εἰς τὴν Σάρδεων» (βλ. Miklosich - Müller J., *Acta...*, tom. II, σελ. 45-7). – DARROUZÈS J., *LE REGISTRE SYNODAL...*, σελ. 257-62. – ΡΑΛΛΗ Κ.Μ., *Περί μεταθέσεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας*, Ἐν Ἀθήναις: Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἑστίας Κ. Μάϊσνερ καὶ Ν. Καργαρούδη, 1898· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Ἐγχειρίδιον...*, 75-77. – HAJIAR J., *Le Synode permanent (Σύνδοδος Ἐνδημοῦσα)...*, σελ. 140-4.

(γ´). Πρωῶξις ἐπιδόσεως ἐπισκοπῆς¹⁵³,
(δ´). Πρωῶξις προέδρου καί “τόπον ἐπέχοντος”¹⁵⁴.

2) Ποινικές «Πράξεις»

(α´). Περί ἐπιβολῆς κανονικοῦ ἐπιτιμίου¹⁵⁵, (β´). Περί ἄρσεως ἐπιβολῆς ἐπιτιμίου¹⁵⁶ (γ´). Περί καθαιρέσεως¹⁵⁷, (δ´). Περί ἀνακλήσεως καθαιρέσεως¹⁵⁸,

153. ΦΟΛΟΘΕΟΣ [ΚΟΚΚΙΝΟΣ] ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πρωῶξις συνοδικῆ ἐπὶ τῷ Δράμας, λαβόντι τὴν τῶν Φιλίππων μητρόπολιν κατ’ ἐπίδοσιν καὶ τὸν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τόπον καὶ ἔτι τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιγράτειαν τοῦ δεσπότητος Σερβίας, τοῦ Οὐγκλεση, πατριαρχικὰ πάντα δίκαια» (βλ. ΜΙΚΛΟΣΙΧ ΦΡ. - ΜΥΛΛΕΡ J., *Acta...*, tom. I, σελ. 558-60). – DARROUZES J., *Le registre synodal...*, σελ. 262-73. – ΡΑΛΛΗ Κ.Μ., «Περί ἐνώσεως καὶ ἐπιδόσεως ἐπισκοπῶν», ἐν *Ἐπετηαίς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου*, Ἀθήναι 1911, σελ. 198-217.

154. DARROUZES J., *Le registre synodal...*, σελ. 273-7. ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ Μ.-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Γ., *Ἐπίσημα κείμενα...*, σελ. 117-20, 207-11. – ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, «Παρατηρήσεις τινὲς περὶ ἐπισκοπικῆς προεδρείας καὶ τῆς φράσεως “καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος”», ἐν *Νεολόγου Ἑβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις* III, (1893), σελ. 14. – [ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ] ΑΜΑΣΣΙΑΣ ΑΝΘΙΜΟΥ [ΑΛΕΞΟΥΔΗ], «Περί τῶν ἐν ἀρχιερατικαῖς ὑπογραφαῖς τίτλων “προέδρου” καὶ “τόπον ἐπέχοντος”», ἐν *Ἐκκλησιαστικῇ Ἀλήθεια* 13 (1888-1889), σελ. 67-9· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, «Περί τῶν τίτλων “προέδρου” καὶ “τόπον ἐπέχοντος”», ἐν *Νεολόγου Ἑβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις*, τόμ. Β´, Ἀρ. 48 (1893), σελ. 941-4. – ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΔΗΣ, ΗΛ., «“Πρόεδρος. Τὸν τόπον ἐπέχων”», ἐν *Ὁρθοδοξία* 2 (1927-8), σελ. 198-202, 254-9, 284-8, 341-4, 478-9· 3 (1928), σελ. 74-9, 226-30, 285-91, 396-7· 4 (1929), 342-7. – SALAVILLE P., «Le titre ecclésiastique de proedros dans les documents byzantins», ἐν *Échos d’Orient* 29 (1930), σελ. 416-36.

155. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πρωῶξις τῆς ἐν Φαναρίῳ συνελθούσης Α´ Μείζονος Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Συνόδου (Ἄρ. Πρωτ. 384 τῆς 30^{ης} Ἀπριλίου 2004) [περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος Χριστοδοῦλου]» (βλ. *Ὁρθοδοξία* 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 243-7, ἐδῶ σελ. 245).

156. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πρωῶξις τῆς Β´ Μείζονος Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Συνόδου (Ἀριθ. Πρωτ. 474 τῆς 4^{ης} Ἰουνίου 2004) [περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χριστοδοῦλου]» (βλ. *Ὁρθοδοξία* 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 255-62, ἐδῶ σελ. 260).

157. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Ἡ Πρωῶξις Καθαιρέσεως τοῦ [πρώην ἱερέως] Θεοφίλου Μοσχοπούλου» (βλ. *Ὁρθοδοξία* 8 (1933), σελ. 200-1). Βλ. ἐπίσης ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ Μ. - ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ.Γ., *Ἐπίσημα κείμενα...*, σελ. 137-144. Βλ. ἐπίσης ΣΑΒΡΑΜΗ Ε.Ι., «Α´. Ὑπόμνημα. Περὶ τῆς τρίτης καθαιρέσεως τοῦ Κορίνθου Νεοφύτου», ἐν *Δελτίον Χριστιανικῆς καὶ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας* 2 (1933), σελ. 121-8.

158. Σχετικὴς «πράξεις», βλ. ΔΕΛΙΚΑΝΗ ΚΑΛ., *Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχιεπιφυλακείου σφριζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου (1574-1863), περισυλλεγμένα καὶ συναρμολογηθέντα κελεύσει τῆς Α. Θ. Παναγιότῃτος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ´*, [τόμ. Β], Ἐν Κωνσταντινουπόλει: Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, 1904, 1999, σελ. 352, 431, 557· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Πατριαρχικῶν ἐγγράφων...*, τόμ. Γ´, σελ. 187. Βλ. ἐπίσης CATOIRE A., «L’absolution de la ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ: Quelques constatations», ἐν *Échos d’Orient* 17/105 (1914), σελ. 111-9.

(ε΄). Περί ἀφορισμοῦ ἢ/καὶ ἀναθέματος¹⁵⁹, (στ΄). Περί κηρύξεως ὡς σχισματικῶν¹⁶⁰, (ζ΄). Περί ἄρσεως σχίσματος¹⁶¹, (η΄). Περί ἐπιλύσεως διαφορῶν¹⁶², κ.ἄ.

3) Λατρευτικές «Πράξεις»

(α΄.) Περί Κατατάξεως εἰς τὸ Ἁγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας¹⁶³.

4) Ἀπὸ πλευρᾶς διαδικασίας, περιεχομένου καὶ οὐσιαστικῶν χαρακτηριστικῶν, πέραν τῆς συνήθους τυπολογίας τους («πρωτόκολλον», «κείμενον», «ἐσχατόκολλον», καὶ «προοίμιον», «ἐκθεις», «ἀπόφασις/ἀπόφανσις», κλπ.) οἱ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις»:

I. Ἀναφέρονται ἐνίοτε καὶ ὡς «Συνοδικαὶ Πράξεις» ἢ καὶ ἀπλῶς ὡς «Πράξεις τῆς...»¹⁶⁴ ἢ ὡς «Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ ἐν μεμβράναις Πράξις»¹⁶⁵.

II. Ἀποτελοῦν οὐσιαστικὰ «συνοδικὲς ἀποφάσεις»¹⁶⁶.

159. ΖΩΜΠΟΛΙΔΗΣ Δ., «Ὁ ἀφορισμὸς ἢ τὸ ἀνάθεμα, ἡ ἐσχάτη τῶν ποιῶν ἐν τῷ Κανονικῷ Δικαίῳ τῆς Ὁρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», ἐν *Νέοι Πανδέκται* 5 (1906), σελ. 209-12. – ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ Π.Δ., *Ἀφορισμός: Ἡ προσαρμογὴ μιᾶς ποιῆς στὶς ἀναγκαιότητες τῆς Τουρκοκρατίας* (Θεσμοὶ καὶ ἰδεολογία στὴ νεοελληνικὴ κοινωνία, 60), Ἀθήνα: ΕΙΕ-ΚΝΕ, 2004.

160. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις κηρύξεως ὡς σχισματικῶν τῶν καταληψιῶν τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει Ἱ.Β.Π.Σ. Μονῆς Ἐσφιγμένου (Ἄρ. Πρωτ. 1110 τῆς 14^{ης} Δεκεμβρίου 2002)» (βλ. *Ὁρθοδοξία* 9/4 (Ὀκτ.-Δεκ. 2002), σελ. 641-51).

161. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ τῆς ἄρσεως τοῦ Σχίσματος», (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ.Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 373-6). Βλ. ἐπίσης ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος. Αἱ ἐπὶ τούτῳ ἐπίσημοι ἐκκλησιαστικαὶ πράξεις καὶ τελεταί», ἐν *Ὁρθοδοξία* 20 (1945), σελ. 54-66, 72-4, 76-90.

162. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Synodus dirimit controversiam ortam inter metropolitans Lacedaemoniae et Antiquarum Patrarum de episcopate Amnyclii», ἐν ΜΙΚΛΟΣΙΧ FR. - ΜÜLLER J., *Acta...*, tom. I, σελ. 216-221.

163. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις Κατατάξεως εἰς τὸ Ἁγιολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», (βλ. *Ὁρθοδοξία* 7/11 (Ἰουλ.-Σεπτ. 2000), σελ. 381-4).

164. Βλ. σχετικὰ «Πράξις τῆς ἐν Φαναρίῳ Μείζονος Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Συνόδου», καθ' ὅτι προέρχεται ἐκ μείζονος τῆς (Δωδεκαμελοῦς) Μονίμου καὶ Τακτικῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅπως οἱ δύο «Πράξεις» τῆς Μείζονος Ἐνδημούσης Συνόδου τοῦ 2004 ἐπ' ἀφορμῇ τοῦ θέματος τῶν λεγομένων «Νέων Χωρῶν».

165. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθ. Πρωτ. 2262 κατὰ μῆνα Μάϊον 1882)»: «Ἐφ' ᾧ καὶ ἐγένετο ἡ παρούσα Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ ἐν μεμβράναις Πράξις...» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 260).

166. Οὕτως ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς τοὺς συμμετέχοντας εἰς τὴν Β' Μείζονα Ἁγίαν καὶ Ἱερὰν Ἐνδημούσαν Σύνοδον»: «Συμφώνως τῇ ἀπὸ δ' Ἰουνίου ἐ.ἔ. ἀποφάσει [τ.ἔ. προηγηθεῖσα Πράξις] τῆς Μείζονος Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Συνόδου...» (βλ. *Ὁρθοδοξία* 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 263-4).

III. Ἐνίοτε –λόγω τῆς ἰδιαίτερης βαρῦτητος ποὺ ἀποκτοῦν– καλοῦνται καὶ «Τόμοι», τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς, τ.ἔ. ὡς «Τόμων», ἀποδοθείσης ἐκ τῶν ὑστέρων δι' ἄλλου τινὸς γράμματος¹⁶⁷.

IV. Λαμβάνουν ἐνίοτε τὴν μορφή «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Γράμματος»¹⁶⁸.

V. Τὰ ἀποφασιζόμενα καλοῦνται καὶ ὡς «ἱεροκανονικὲς διατάξεις», «κανονικαὶ ρυθμίσεις», ἀλλὰ καὶ ὡς «ἱεροκανονικαὶ καὶ ἰσοδύναμες Συνοδικὲς διατάξεις»¹⁶⁹.

VI. Ἀφοροῦν σὲ διάφορα θέματα ἐσωτερικῆς διοικητικῆς ὀργάνωσης καὶ κανονικῆς εὐταξίας, τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου (ἐνδεικτικὰ, ὅπως ἀνωτέρω)¹⁷⁰.

VII. Ἀφοροῦν σὲ ἓνα ἢ σὲ πλείονα, κατὰ περίπτωσιν, ζητήματα.

167. Οὕτως «Γράμμα τῶν Μακ. Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι καὶ Αἰγαίῳ» (βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 240-2), ὅπου ἡ «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις» τοῦ 1928 ἀποκαλεῖται καὶ «Τόμο(ς) τοῦ ἔτους 1928» (2 φορές).

168. Οὕτως ΟἴΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πρᾶξις ὑποτάσσουσα καὶ αὐθις τῷ Ἀντιοχικῷ Θρόνῳ τὴν μητρόπολιν Χαλεπίου. Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ ἐκδοθέντος Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ γράμματος περὶ τῆς ἐπαρχίας Χαλεπίου»: «Ταῦτα μὲν οὖν ἀπεφάνθη καὶ κεκῶρωται Συνοδικῶς, εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἐνδειξὴν καὶ διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν γράμμα, καταστρωθὲν κἂν τῷ ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἐδόθη εἰς τὸν ἀγιώτατον Πατριαρχικὸν καὶ Ἀποστολικὸν τῆς Ἀντιοχείας Θρόνον» (βλ. ΔΕΛΙΚΑΝΗ ΚΑΛ., *Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι...*, [τόμ. Β'], σελ. 217-9).

169. Οὕτως ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλον περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολικῷ Αἰγαίῳ (Ἀριθμ. Πρωτ. 1073 τῆς 1ης Δεκεμβρίου 2003)» (βλ. Ἐκκλησία 81/1 (Ἰαν. 2004), σελ. 31). Σημειωτέον ὅτι ἡ σημασία καὶ ἡ κανονικὴ αὐθεντία ὅλων αὐτῶν τῶν «κανονολογικῶν προσδιορισμῶν» δὲν ἔχει ἐπακριβῶς προσδιορισθεῖ στὴν θεωρία τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Καν. Δικαίου.

170. Οὕτως ΟἴΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Συνοδ. Τόμος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου... περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»: «Τὰ δὲ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν Ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν ἀφορῶντα, οἷα, φερ' εἰπεῖν τὰ περὶ ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας Ἀρχιερέων, περὶ ἀριθμοῦ αὐτῶν, καὶ ὀνομασίας τῶν θρόνων αὐτῶν, περὶ χειροτονίας Ἱερέων καὶ Ἱεροδιακόνων, περὶ γάμου καὶ διαζυγίου, περὶ διοικήσεως Μοναστηρίων, περὶ εὐταξίας καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἱεροῦ Κλήρου, περὶ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου, περὶ ἀποδοκίμασίας ἀντιθρησκευτικῶν βιβλίων, ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα κανονισθήσονται παρὰ τῆς ἱερᾶς Συνόδου [τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος] διὰ συνοδικῆς πράξεως» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 211). Ἡ ἐν λόγω ἀναφορὰ, καίτοι ἀναφερόμενη στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, δίδει μιὰ εἰκόνα τοῦ περιεχομένου μιᾶς «Συνοδικῆς Πράξεως».

VIII. Τὰ κατὰ καιρούς ἀποφασιζόμενα πρέπει νὰ συνάδουν μὲ τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες, τὰ πατροπαράδοτα ἐκκλησιαστικά ἔθιμα καὶ τὴς διατυπώσεις τῆς Ἐκκλησίας¹⁷¹.

IX. Ἐμπεριέχουν ἐνίοτε δεσμευτικούς ἐκτελεστικούς ὄρους¹⁷², ἐπὶ ποινῇ ἀνακλήσεως¹⁷³.

X. Δύνανται νὰ ἀνακαλέσουν ἢ καὶ νὰ ἀκυρώσουν τὴν ἰσχὺ «Τόμων»¹⁷⁴.

X. Προέρχονται κατὰ περίπτωση ἀπὸ τὴν Τακτικὴ Ι.Σ. ἢ τὴ *Μεΐζονα Ἐνδημοῦσα Σύνοδο*.

171 Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις ἐνεργοποιήσεως τοῦ Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Τόμου τοῦ 1923 περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Μητροπόλεως Ἐσθονίας...»: Κατὰ ταῦτα, ἡ Ἁγιοτάτη Μήτηρ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνεργοῦσα δυνάμει τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων 9 καὶ 17 τῆς ἐν Χαλκηδόνι Ἁγίας Τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῶν ἐντελλομένων... καθὼς καὶ τοῦ 34^{ου} Κανόνος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, διακελευομένου... ἀπεδέξατο...» (βλ. Ὁρθοδοξία 3/1 (Ἰαν.-Μάρτ. 1996), σελ. 16-9, ἐδῶ 17-8). Βλέπε ἐπίσης «Συνοδ. Τόμος... περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»: «... ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα κανονισθῶσιν παρὰ τῆς ἱεράς Συνόδου [τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος] διὰ συνοδικῆς πράξεως, μὴ ἀντιβαίνουσας τὸ παράπαν τοῖς ἱεροῖς Κανόσι τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν Συνόδων καὶ τοῖς Πατροπαράδοτοις ἔθιμοις, καὶ ταῖς διατυπώσεσι τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ.Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 211).

172. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις περὶ διοικήσεως τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν (4 Σεπτεμβρίου 1928)»: «... ἐγνωμεν καὶ ἀπεφασίσαμεν Συνοδικῶς, ὅπως τηρουμένου τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων ἀνωτάτου κανονικοῦ δικαιοῦματος τοῦ Ἁγιοτάτου Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἡ διοίκησις ἐν τοῖς ἐπὶ μέρος τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων διεξάγεται ἐφεξῆς ἐπιτροπικῶς ὑπὸ τῆς πεφιλημένης Ἁγιοτάτης Ἀδελφῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, προφρόνως ἀποδεξαμένης, συναίνουσης καὶ κυρούσης καὶ τῆς Ἐντίμου ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὅπως κατὰ παράκλησιν τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ἀναλάβῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἐνεργουμένην ἐπὶ τοῖς ἐξῆς κυρωθεῖσιν Ἐκκλησιαστικῶς τε καὶ πολιτικῶς γενικοῖς ὄροις: Α΄)...» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 264).

173. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πράξεις τῆς ἐν Φαναρίῳ συνελθούσης Μεΐζονος Ἁγίας καὶ Ἱεράς Ἐνδημοῦσης Συνόδου (Ἀρ. Πρωτ. 384 τῆς 30^{ης} Ἀπριλίου 2004) [περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος Χριστοδούλου]»: «...» καθιστῶμεν γνωστὸν ὅτι ἐν περιπτώσει συνεχίσεως τῆς τοιαύτης κανονικῆς ἀνωμαλίας, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον θὰ ἀναγκασθῇ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἄρσιν τῆς Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Πράξεως τοῦ 1928» (βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 246).

174. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξεις...»: «αἴρει μὲν καὶ ἀκυροῖ τὴν ἐκδεδομένην καὶ ἐν τῷ διαληφθέντι Πατριαρχικῷ καὶ Συνοδικῷ Τόμῳ ὑπὸ ἡμερομηνίαν ἡ΄ Μαρτίου α΄λῆ΄ [1908] Τόμῳ... ἀπόφασιν...» (βλ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 42 (1922), σελ. 129-30). Βλ. ἐπίσης ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ Β.Δ. [ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΙΤΡΟΥΣ], «Ἡ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπαγωγή τῶν ἐν Διασπορᾷ Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀνάκλησις αὐτῆς», βλ. *Θεολογία* 48 (1977), σελ. 21-32).

XI. Δέν υπόκεινται σέ οποιαδήποτε ἔγκριση ἢ ἐπικύρωση τῆς Πολιτείας, ὅταν ἀναφέρονται σέ ἐνδοεκκλησιαστικά θέματα¹⁷⁵.

XII. Κατά περίπτωση, μιᾶς «Πράξεως» δύναται νά προηγηθεῖ σύνταξη καί ὑπογραφή (διμεροῦς ἢ πολυμεροῦς) πρωτοκόλλου¹⁷⁶.

XIII. Ἐρμηνεύονται αὐθεντικῶς μόνον ὑπό τοῦ ἐκδόσαντος αὐτῆς Οἴκου. Πατριαρχείου¹⁷⁷.

XIV. Τροποποιῦνται «μόνον δι' ὁμοίας ἰσοκύρου Πράξεως» τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου¹⁷⁸, ἀποκλειομένης κάθε παρεμβάσεως τοῦ κοσμικοῦ νομοθέτη¹⁷⁹.

175. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πρᾶξις τῆς ἐν Φαναρίῳ Μείζονος Ἀγίας καί Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Σύνοδου (Ἀριθ. Πρωτ. 474 τῆς 4^{ης} Ἰουνίου 2004) [περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος Χριστοδούλου]»: «Ἡ τήρησις, κατὰ ταῦτα, τῶν ἄνω περιλαμβανομένων ἐν τῇ ῥηθείᾳ Πατριαρχικῆ καί Συνοδικῆ Πράξει Ὅρων, ἀναφερομένων εἰς ἐκκλησιαστικά καί κανονικά θέματα, οὕσα ἐπομένως ἐνδοεκκλησιαστικῆς φύσεως, οὐδεμιᾶ ἀπὸ ἀπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου ἐγκρίσει καί ἐπικυρώσει κρατικῆς νομοθεσίας ὑπόκειται καί διὰ οὐδεμιᾶς τοιαύτης νομοθετικῆς διατάξεως δύναται μεταβληθῆναι» (βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 259).

176. Οὕτως τὸ μεταξὺ Οἴκου. Πατριαρχείου καί Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας ὑπογραφέν Πρωτόκολλον περὶ τῆς ἄρσεως τοῦ Σχίσματος βλ. «Τὸ Πρωτόκολλον τῶν Ὅρων τῆς ἄρσεως τοῦ Σχίσματος (τῆς 19^{ης} Φεβρουαρίου 1945)» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ.Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 371-3).

177. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλον περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι καί Ἀνατολικῷ Αἰγαίῳ (Ἀριθμ. Πρωτ. 1073 τῆς 1^{ης} Δεκεμβρίου 2003)»: «...τοιοῦτον θέμα ὡς τὸ τῆς ἐρμηνείας μιᾶς Πατριαρχικῆς καί Συνοδικῆς Πράξεως, δυναμένης νά προέλθῃ αὐθεντικῶς μόνον ὑπό τοῦ ἐκδόντος αὐτήν» (βλ. Ἐκκλησία (Ἰαν. 2004), σελ. 28).

178. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλον περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι καί Ἀνατολικῷ Αἰγαίῳ...»: «...πᾶσα Πατριαρχικῆ καί Συνοδικῆ Πρᾶξις τροποποιεῖται μόνον δι' ὁμοίας ἰσοκύρου Πράξεως» (βλ. Ἐκκλησία (Ἰαν. 2004), σελ. 30). Σημειωτέον, ὅτι ἔχει διατυπωθεῖ καί διαφορετικῆ ἐπὶ τοῦ ὅλου θέματος θεώρηση καί ἀποψη, περὶ τῆς ὁποίας βλ. ΑΙΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝ. ΑΝ., *Τὰ ἐκκλησιαστικά δίκαια στὴν Ἑλλάδα σήμερα. Τὰ πατριαρχικά δίκαια στὴν Ἑλλάδα ἐν σχέσει πρὸς τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*. Θεσσαλονίκη: Ἰδρυμα Ἐθνικοῦ καί Θρησκευτικοῦ Προβληματισμοῦ, 2005.

179. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς τὸν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλον περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἱ. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι καί Ἀνατολικῷ Αἰγαίῳ...»: «...πᾶσα Πατριαρχικῆ καί Συνοδικῆ Πρᾶξις τροποποιεῖται μόνον δι' ὁμοίας ἰσοκύρου Πράξεως» (βλ. Ἐκκλησία (Ἰαν. 2004), σελ. 30).

XV. Ἐκδίδονται εἴτε (1) ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου¹⁸⁰, εἴτε (2) κατ' αἴτηση, καὶ δὴ ἢ (α) τῆς οἰκείας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, στὴν ὁποία ἀφορᾷ¹⁸¹ καὶ (β) τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς¹⁸², κατόπιν τῆς συγκαταθέσεως τῆς οἰκείας τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, στὴν ὁποία ἀφορᾷ εἰδικώτερα¹⁸³.

180. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «[Πατριαρχ. καὶ Συνοδ.] Πρᾶξις περὶ τῆς Μητροπόλεως Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλβασανίου (τῆς 30^{ης} Μαρτίου 1937)»: «Τῆ τοῦ χρόνου φορᾷ καὶ ταῖς καιρικαῖς περιστάσεσιν αὐξηθείσης καὶ εἰς πρωτεύουσαν τοῦ νῦν Ἀνεξαρτήτου Βασιλείου τῆς Ἀλβανίας ἀνυσθείσης τῆς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἁγιοτάτης Μητροπόλεως Δυρραχίου συμπεριλημμένης πόλεως τῶν Τιράνων, ἔδοξε τῇ Μετριότητι ἡμῶν καὶ τῇ περὶ ἡμᾶς Ἁγία καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ ὠρίσθη ἐξ ἀποφάσεως ὅπως ἡ τέως ὑπὸ τὸ ὄνομα Δυρραχίου ἐν τῷ Συνταγματικῷ σημειομένη Ἐπαρχία αὐτῆ τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἁγιοτάτου Ἀποστολικοῦ τε καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης τῶν Τιράνων φέρῃ τὸν τεῦθεν τὸν τίτλον αὐτῆς “Ἱερὰ Μητρόπολις Τιράνων, Δυρραχίου καὶ Ἐλβασανίου” ἐφεξῆς ὀνομαζομένη...» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 319).

181. ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πρᾶξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπτανήσου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθ. Πρωτ. 3446, Διεκπ. 2230 κατὰ μῆνα Ἰουλίου 1866)»: «Ἐπεὶ δὲ ἤδη, τοῦ Ἰονίου Κράτους ἐνωθέντος τῷ Ἑλληνικῷ Βασιλείῳ, καὶ πάντων τῶν ἐκείνου πολιτικῶν πραγμάτων πρὸς τοῦτο συναρμοσθέντων καὶ ἀφομοιωθέντων, ἡ τὰ πνευματικὰ τοῦ θεοσώστου τούτου βασιλείου διέπουσα ἁγιοτάτη Ἱερὰ Σύνοδος τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος... ἀναγκαίαν κατιδοῦσα τὴν τῶν εἰρημένων τῆς Ἐπτανήσου ἐπαρχιῶν μετ' αὐτῆς ἔνωσιν καὶ συνάφειαν, ἀνήγγειλε τῇ ἡμῶν Μετριότητι, προκαθημένη Συνοδικῶς διὰ Σεβασμίου αὐτῆς Γράμματος χρονολογουμένου τῆ α' Ἰουνίου τοῦ τρέχοντος αἰῶνος σωτηρίου ἔτους, ἐξαιτουμένη τὴν κανονικὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἐπίνοισιν ἐπὶ τῷ μεταβιβασθῆναι τῇ αὐτῆς δικαιοδοσίᾳ ἅπερ ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ὁ καθ' ἡμᾶς ἁγιοτάτος οἰκουμενικὸς θρόνος κέκτηται προνόμια...» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ.Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 250-1).

182. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πρᾶξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθ. Πρωτ. 2262 κατὰ μῆνα Μάιον 1882)»: «ἀνηνέχθησαν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἣ τε εὐσεβεστάτη Κυβέρνησις τοῦ εἰρημένου βασιλείου [τῆς Ἑλλάδος], διὰ γραμμάτων αὐτῆς σεσημασμένων τῇ κ' Ἀπριλίου ἐνεστώτος σωτηρίου ἔτους αἰῶνος καὶ ἡ τὰ τῆς ἁγιοτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διοικοῦσα Ἱερὰ Σύνοδος δι' ἑτέρων αὐτῆς γραμμάτων ὑπὸ χρονολογίαν κη' Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ σωτηρίου ἔτους, αἰτούμενοι, ὅπως κατὰ τὴν ἀνάγκην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατήσασαν τάξιν, αἱ εἰρημένα παροικία ἀπολυθῶσι καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγιοτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου καὶ προσαρτηθῶσι τῇ ἁγιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελοῦσαι τοῦ λοιποῦ μέρους ταύτης ἀδιάσπαστον καὶ ἀχώριστον...» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 259).

183. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πρᾶξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπτανήσου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθ. Πρωτ. 3446, Διεκπ. 2230 κατὰ μῆνα Ἰουλίου 1866)»: «διὰ τῆς συγκαταθέσεως ἀπάσης τῆς ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐπτανήσου, θεωρουμένης, ὡς φησιν, ἀναγκαίαν καὶ ζητούσης τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος...» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ.Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 250-1).

XVI. Συντελοῦνται γιὰ λόγους ποιμαντικoῦς λόγους¹⁸⁴.

XVII. Ὑπογράφονται ἀπὸ τὸν Πατριάρχη καὶ τοὺς συνοδικoῦς ἀρχιερεῖς.

XVIII. Ἐγγράφονται καὶ καταχωροῦνται, «καταστρώννυνται» στὸν Ἱερὸ Κώδικα τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς διηγετικὴ ἔνδειξιν καὶ μόνιμον παράστασιν¹⁸⁵.

XIX. Ἀποστέλλονται ἐν ἴσῳ δὲ καὶ ἀπαράλλάκτω¹⁸⁶, ἐπιβεβαιούμενο (εἴτε) διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Πατριάρχου¹⁸⁷ (εἴτε) τοῦ ἀρχιεραμματέως καὶ/ἢ ἀρχιεροφύλακος¹⁸⁸.

XX. Ἡ ἀνακοίνωση καὶ γνωστοποίηση τοῦ περιεχομένου μιᾶς «Πράξεως» λαμβάνει συνήθως τὴ μορφή Συνοδ. Ἀνακοινωθέντος¹⁸⁹, Πατριαρχ. καὶ Συνοδ.

184. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «[Πατριαρχ. καὶ Συνοδ.] Πράξις [μεταθέσεως ἔδρας καὶ] μετονομασίας τῆς Μητροπόλεως Παναμᾶ εἰς Μητρόπολιν Μεξικoῦ...»: «Γενομένης τοίνυν προτάσεως παρὰ τοῦ Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Παναμᾶ κ. Αθηναγόρου περὶ μεταθέσεως τῆς ἔδρας τῆς κατ' αὐτὸν Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἐκ Παναμᾶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Μεξικoῦ, λόγων ποιμαντικῶν ἐπιβαλλόντων τὴν τοιαύτην ἀλλαγὴν, πρὸς τε καλλιτέραν καὶ ἀμεσωτέραν ἐξυπηρέτησιν τῶν πιστῶν τῆς Ἐπαρχίας ταύτης...» (βλ. Ὁρθοδοξία 12/3 (Ἰουλ.-Σεπτ. 2005), σελ. 461).

185. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπτανήσου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος...»: «Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ παρούσα Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πράξις κατέστρωται ὑπογραφείσα ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ Κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, εἰς διηγετικὴ ἔνδειξιν καὶ μόνιμον παράστασιν» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 252).

186. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ τῆς διοικήσεως τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν...»: «Ταῦτα οὕτω Συνοδικῶς ἐγκριθέντα καὶ ἀποφασισθέντα κυροῦνται καὶ διὰ τῆς παρούσης Πατριαρχικῆς καὶ Συνοδικῆς Πράξεως, καταστρωθείσης ἐν τῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐν ἴσῳ δὲ καὶ ἀπαράλλάκτω ἀποστελλομένης καὶ τῇ ἀγνωστάτῃ Ἀδελφῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 267).

187. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπτανήσου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος...»: «Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβεβαιοῖ ὅτι ἐστὶν ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου, ἐξενεχθὲν ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Κώδικος τῶν ὑπομημάτων» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 249).

188. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Πράξις περὶ ὑπαγωγῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἐπτανήσου τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος...»: «Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς ὁ Πατριαρχικὸς ἀρχιεραμματεὺς καὶ ἀρχιεροφύλαξ εὐχέτης Αφθονίδης» (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 253).

189. Οὕτως ΟΙΚΟΥΜ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Συνοδ. Ἀνακοινωθὲν περὶ ἐνεργοποίησεως τοῦ Αὐτονόμου» (βλ. Ὁρθοδοξία 3/1 (Ἰαν.-Μάρτ. 1996), σελ. 9-11).

Ἐγκυκλίου¹⁹⁰, Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Ἐπιστολῆς ἢ Γράμματος¹⁹¹, ἢ ἀπλῶς Πατριαρχ. Γράμματος¹⁹², ἀλλὰ καὶ Μηνύματος πρὸς τὸν Λαόν¹⁹³.

Γ'.

Ὡς Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, ἡ «Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ *Προᾶξις*», ὡς ταυτόνομος ὄρος, ἀποτελεῖ ἐπίσημη ἐκκλησιαστικὴ ἐνέργεια, ἀπόφαση, ἀπόφανση, θέσπισμα ἢ διάταξη, συνοδικοῦ χαρακτήρος, διοικητικῆς κυρίως φύσεως καὶ περιοχόμενου, περὶ ζητημάτων ἐκκλησιαστικῆς διοίκησης καὶ εὐταξίας (*περὶ διοικήσεως, de administratio*) καὶ περὶ ζητημάτων ἀπονομῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης (*περὶ δικαιοσύνης, de juris jurandi*) κ.ἄ., πὺ ἀφοροῦν σὲ ζητήματα τοπικῆς ἢ εὐρύτερης σημασίας μιᾶς Ἐκκλησίας ἢ ἐνὸς Προσώπου.

Ἡ «Πατριαρχικὴ καί/ἢ Συνοδικὴ *Προᾶξις*» εἶναι ἐπίσης ἔγγραφο μὲ ὀρισμένη/συγκεκριμένη δομὴ καὶ μορφὴ καὶ συγκεκριμένα τυπολογικὰ στοιχεῖα.

190. Οὕτως Οἰκοῦμ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Ἐγκύκλιος πρὸς τὸν ἱερὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Ἑσθονίας (Ἀριθμ. Πρωτ. 201 τῆς 20^{ης} Φεβρουαρίου 1996)», (βλ. Ὁρθοδοξία 3/1 (Ἰαν.-Μάρτ. 1996), σελ. 20-3).

191. Οὕτως Οἰκοῦμ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, «Πατριαρχ. καὶ Συνοδ. Ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκοῦμ. Πατριάρχου Σωφρονίου πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθ. Πρωτ. 3446, Διεκπ. 2230 τῆς 7^{ης} Ἰουλίου 1866)», (βλ. ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΠΡ. Ι., *Οἱ θεσμοί...*, σελ. 253-5).

192. Οὕτως ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Πατριαρχ. Γράμμα πρὸς τοὺς Μακ. Προκαθημένους περὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς Α' Μείζονος Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Ἐνδημούσης Συνόδου (Ἀριθμ. Πρωτ. 384 τῆς 9^{ης} Μαΐου 2004)», βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 250-3.

193. Οὕτως ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, «Μήνυμα τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τὸν εὐσεβῆ Ἑλληνικὸν Λαόν (30 Ἀπριλίου 2004)», βλ. Ὁρθοδοξία 11/2 (Ἀπρ.-Ἰουν. 2004), σελ. 248-50.